

Eelanalüüs soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise temaatika lõimimiseks õpetajate baas- ja täienduskoolitusse

Lõpparuanne

Uuring on valminud Sotsiaalministeeriumi tellimusel.

Autorid:

Kristi Anniste

Sandra Haugas

Töö valmimisse on andnud olulise panuse ka:

Mari-Liis Sepper

Poliitikauuringute Keskus Praxis

Ahtri 6A, VI korrus, 10151 Tallinn

+372 640 8000

www.praxis.ee

praxis@praxis.ee

Väljaande autoriõigus kuulub Poliitikauuringute Keskusele Praxis. Väljaandes sisalduva teabe kasutamisel palume viidata allikale: Anniste, K., Haugas, S. (2022). Eelanalüüs soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise temaatika lõimimiseks õpetajate baas- ja täienduskoolitusse. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

ISBN 978-9949-662-32-6 (pdf)

Sisukord

1. Sissejuhatus	4
2. Metoodika	5
2.1. Kirjanduse ülevaade	5
2.2. Dokumendianalüüs.....	5
2.3. Ekspertkonsultatsioonid	7
3. Varasemate uuringute ja analüüside ülevaade	8
3.1. Õpetajate soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla alaseid teadmisi, hoiakuid ja praktikaid käsitlevad uuringud.....	8
3.1.1. Soolise võrdõiguslikkuse teemalised uuringud.....	8
3.1.2. Võrdse kohtlemise teemalised uuringud	10
3.1.3. Soopõhise vägivalla teemalised uuringud	13
3.1.4. Kokkuvõte.....	13
3.2. Õpetajate tasemeõppe ja täienduskoolituse õppekavade analüüsid soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla teemade käsitlemise vaatest	15
4. Varasemate projektide ja arendustegevuste ülevaade	17
4.1. Soolise võrdõiguslikkuse teemalised projektid ja arendustegevus.....	17
4.2. Võrdse kohtlemise teemalised projektid ja arendustegevus	20
4.3. Soopõhise vägivalla teemalised projektid ja arendustegevus	23
4.4. Kokkuvõte	25
5. Õpetajate tasemeõppe ja täienduskoolituse õppekavade analüüs	26
5.1. Õpetajakoolituse tasemeõppe õppekavad	26
5.2. Õpetajate täienduskoolituse õppekavad	28
5.3. Kokkuvõte	29
6. Õppeainete ja täienduskoolituste ülevaade ja analüüs	30
6.1. Soolise võrdõiguslikkuse teemalised õppeained ja koolitused	30
6.1.1. Õpetajahariduse õppeainete ja täienduskoolituste analüüs	31
6.2. Võrdse kohtlemise teemalised õppeained ja koolitused.....	34
6.3. Soopõhise vägivalla teemalised õppeained ja koolitused.....	38
6.4. Kokkuvõte	39
7. Õpetajahariduse õppematerjalid	41
7.1. Soolise võrdõiguslikkuse teemalised õppematerjalid	41
7.2. Võrdse kohtlemise teemalised õppematerjalid	42
7.3. Soopõhise vägivalla teemalised õppematerjalid	43
7.4. Kokkuvõte	43
8. Uuringu kokkuvõte ja soovitused	45
Lisa 1	47

1. Sissejuhatus

Üheks võimaluseks murda ühiskonnas levinud soolist ebavõrdsust taastotvaid stereotüüpe ja takistada nende hoiakute edasikandumist noortele on koolitada õpetajaid ning anda õpetajatele head teadmised soolise võrdõiguslikkuse, võrdsete võimaluste ja soopõhise vägivalla temaatikast. Seetõttu on oluline lõimida soo- ja võrdsete võimaluste teema (tulevaste) õpetajate tasemeõppe ja täienduskoolituste õppekavadesse, õppematerjalidesse, kursustesse ja moodulitesse.

Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise temaatika senisest sisukamaks lõimimiseks õpetajakoolitusse on esmalt otstarbekas selgitada välja, millised on Eesti õpetajate hoiakud ja teadmised antud teemast, milliseid õpetajatele suunatud projekte ja arendustegevusi on Eestis sel teemal juba ellu viidud, ning kuidas kajastuvad antud teemad õpetajahariduse tasemeõppes ja täienduskoolituses (õppekavades, õppeainetes, õppematerjalides). See annab teadmise, mil määral on seni õpetajaid tasemeõppes ning täienduskoolituste raames soolise võrdõiguslikkuse ja laiemalt võrdse kohtlemise teemadel ette valmistatud ning mida oleks vaja muuta koolituste õppekavades ja õppeainetes, et tagada soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise teemade süsteemsem käsitlemine tulevikus. Analüüsi eesmärk ongi anda ülevaade soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise, aga ka soopõhise vägivalla temaatika käsitlemisest õpetajate tasemeõppes ja täienduskoolituses viimasel kümnel aastal ning tuua välja esinevad lüngad ja täiendusvajadus.

Eesmärgi saavutamiseks:

- (1) kaardistati viimase 10 aasta jooksul tehtud **uuringud** koos nende peamiste tulemustega, mis analüüsivad/käsitlevad õpetajaks õppijate ja tegevõpetajate teadmisi ja hoiakuid soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla teemadel;
- (2) kaardistati viimase 10 aasta jooksul Eestis ellu viidud tegevõpetajate ja õpetajaks õppijate soolise võrdõiguslikkuse, võrdsete võimaluste ja soopõhise vägivalla alase **teadlikkuse ja pädevuse tõstmisele suunatud projektid ja arendustegevused**;
- (3) kaardistati viimase 10 aasta jooksul tehtud õpetajate tasemeõppe ning täienduskoolituste **õppekavade analüüsid**;
- (4) analüüsiti, mil määral ja kuidas on soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla temaatika lõimitud **õpetajate tasemeõppe ja täienduskoolituste õppekavadesse 2020/2021. ja 2021/2022. õppeaastatel**. Lisaks selgitati välja, millised on lüngad õppekavades.
- (5) kaardistati Eestis viimase 10 aasta jooksul loodud soolise võrdõiguslikkuse, võrdsete võimaluste ja soopõhise vägivalla teemalised **õppeained ja täienduskoolitused** ning analüüsiti, kas, millises mahus ja mida oleks õpetajatele suunatud soolise võrdõiguslikkuse teemaliste õppeainete ja täienduskoolituste juures nende taaskasutamiseks vaja kaasajastada või täiendada;
- (6) kaardistati Eestis viimase 10 aasta jooksul loodud/tõlgitud õpetajatele või õpetajaks õppijatele suunatud või sobivad soolise võrdõiguslikkuse, võrdsete võimaluste ja soopõhise vägivalla teemalised **õppematerjalid**.

2. Metoodika

Uurimisküsimustele vastamiseks teostati kirjanduse ülevaade ja dokumendianalüüs, tekkinud infolünkade täitmiseks viidi läbi ka ekspertkonsultatsioonid.

2.1. Kirjanduse ülevaade

Varasemate uuringute ja analüüside ülevaateks teostati ülevaade alates 2011. aastast avaldatud teaduskirjandusest, s.o teadusraamatutest ja eelretsenseeritavatest teadusajakirjadest ning muudest uuringutest ja analüüsides, sh aruannetest, raportitest jm-st (nn hall kirjandus). Kirjanduse analüüs hõlmas peamiselt eestikeelseid allikaid, kuid otsing tehti ka inglise keeles Eesti kohta avaldatud allikate seas. Otsing tehti otsingumootorites Google ja Google Scholar ning EBSCO andmebaasides.

Kirjanduse ülevaate koostamine toimus etapiviisiliselt. Esiteks kaardistati olemasolevad uuringud/analüüsid. Selleks koostati kõigepealt märksõnade loend teemat käsitleva kirjanduse otsimiseks. Esialgne märksõnade loend koostati varasemate kirjandusülevaadete ja võrdlusanalüüside artiklite ning temaatiliste raportite põhjal. Peale esmast veebipõhist kirjanduse sõeluvat otsimist ja kirjanduse läbitöötamist hinnati märksõnade loendi asjakohasust ja täpsust ning koostati lõplik märksõnade loetelu kirjanduse otsimiseks. Otsingu tulemuste põhjal koostati ülevaated Eestis läbi viidud õpetajate soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla alaseid teadmisi, hoiakuid ja praktikaid käsitlevatest uuringutest ning õpetajate tasemeõppe ja täienduskoolituse õppekavasid käsitlevatest analüüsides. Kuna uuringud on tehtud erinevatel ajahetkedel, kasutades erinevat metoodikat, ei saa nende põhjal esitada ülevaatlikku pilti õpetajate teadlikkusest ja hoiakutest tänasel päeval. Sel põhjusel esitatakse aruandes erinevate uuringute tulemused uuringute ja mitte teemade kaupa.

2.2. Dokumendianalüüs

Kaardistamiseks ja analüüsivaks Eestis alates 2011. aastast ellu viidud tegevõpetajate ja õpetajaks õppijate soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla alase teadlikkuse ja pädevuse tõstmisele suunatud projektid ja arendustegevused ning õpetajatele või õpetajaks õppijatele suunatud soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla teemalised õppeained, täienduskoolituskursused ning õppematerjalid viidi läbi kõikse valimiga dokumendianalüüs. Selleks määratleti sarnaselt kirjanduse ülevaatele otsingu märksõnad ning teostati veebiotsing. Dokumendianalüüsi allikateks olid erinevate organisatsioonide (nt ülikoolid, ministriumid, soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise edendamise tegelevad ühendused) veebilehed, projektitaotlused ja -aruanded, raportid, koolitused jm avalik teave.

Oluline on märkida, et uuringus ei ole kaardistatud erivajadustega laste võrdse kohtlemise teemalisi haridusprojekte, õppeaineid ja õppematerjale, kuigi võrdne kohtlemine hõlmab ka puude alusel inimeste diskrimineerimise keeldu. Eesti hariduskorralduse juhtivaks põhimõtteks on kaasav haridus, mille fookuses on hariduslike erivajadustega (sh puudega) lastele nende võimetele ja vajadustele vastava hariduskorralduse pakkumine ning nende piirkonnajärgsesse õppeasutusse kaasamine. Sellest tulenevalt pakutakse erivajadustega lastega töötamist käsitlevaid õppeaineid läbivalt nii õpetajate tasemeõppes kui täienduskoolitustes ning selle teemalisi arendusprojekte on Eesti haridusasutustes viimastel aastatel läbi viidud väga arvukalt, mistõttu ei ole otstarbekas antud uuringus nende nimekirja välja tuua.

Selgitamaks välja, mil moel ja millises mahus on 2020/21. ja 2021/22. õppeaastatel soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalda teemasid käsitletud õpetajate tasemeõppe õppekavades ning millised on neis esinevad lüngad, tehti ettekatsetud valimiga (mittetöenäosuslik) dokumendianalüüs.

Selleks moodustati enne dokumendianalüüsi teostamist valimi kriteeriumid ja koostati valim analüüsitavaatest õpetajate tasemeõppe erialadest. Tasemeõppe erialade valikul lähtuti valimi kriteeriumite määramisel Tellija soovil sellest, et õppekava peaks jõudma võimalikult paljude õpetajate ning seeläbi võimalikult suure õpilaste sihtrühmani. Seetõttu keskenduti uuringus õpetajahariduse ja kasvatusteaduste erialadele (vt tabel 1) ning välja jäeti haridusjuhtimise, mitteformaalõppe ja täiskasvanuõppe ning kaasava hariduse õppekavad. Lisaks lähtuti eesmärgist, et kaasatud oleksid erinevate erialade, õppeasutuste ja -astmete õpetajakoolituse õppekavad. Kokkuvõtvalt lähtuti valimi tegemisel järgmistest kriteeriumitest:

- 1) Vaid õpetajahariduse ja kasvatusteaduste erialad
- 2) Erinevad õppeasutused (Tallinna Ülikool ja Tartu Ülikool)
- 3) Erinevad õppeastmed (bakalaureuse-, magistri- ja integreeritud õpe)
- 4) Erinevad erialad (nt vaid üks alushariduse pedagoogi, klassiõpetaja, mitme aine õpetaja õppekava)

TABEL 1. ÕPETAJAHARIDUSE JA KASVATUSTEADUSTE ERIALAD (HALLIGA ON MÄRGITUD UURINGU RAAMES ANALÜÜSITUD ÕPPEKAVAD)

Õppekava	Ülikool	Õppeaste
Alushariduse pedagoog	Tallinna ülikool	Bakalaureuseõpe
Pedagoogika	Tallinna ülikool	Bakalaureuseõpe
Klassiõpetaja	Tallinna ülikool	Bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õpe
Alushariduse pedagoog	Tallinna ülikool	Magistriõpe
Mitme aine õpetaja	Tallinna ülikool	Magistriõpe
Kasvatusteadused	Tallinna ülikool	Magistriõpe
Koolieelse lasteasutuse õpetaja	Tartu Ülikool	Bakalaureuseõpe
Humanitaar- ja sotsiaalinete õpetamine põhikoolis	Tartu Ülikool	Bakalaureuseõpe
Loodus- ja reaalinete õpetamine põhikoolis	Tartu Ülikool	Bakalaureuseõpe
Kutseõpetaja	Tartu Ülikool	Bakalaureuseõpe
Klassiõpetaja	Tartu Ülikool	Bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õpe
Põhikooli mitme aine õpetaja	Tartu Ülikool	Magistriõpe
Õpetajaharidus	Tartu Ülikool	Magistriõpe

Kriteeriumite põhjal valiti õpetajakoolituse tasemeõppe õppekavade analüüsiks järgnevad viis õppekava: alushariduse pedagoogi bakalaureuse taseme õppekava, klassiõpetaja integreeritud õppe taseme ja mitme aine õpetaja magistri taseme õppekava Tallinna Ülikoolist ning humanitaar- ja sotsiaalinete õpetamine põhikoolis bakalaureuse ja õpetajahariduse magistritaseme õppekava Tartu Ülikoolist.

Selgitamaks välja, mil moel ja millises mahus on 2020/21. ja 2021/22. õppeaastatel soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalda teemasid käsitletud õpetajate täienduskoolituste õppekavades ning millised on neis esinevad lüngad, tehti esmalt päring täienduskoolituste andmebaasi Juhan ning kaasati suuremate koolituste pakkujate Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli 2020/2021. ja 2021/2022. õppeaastatel antud/antavad koolitused. Kokku hõlmati analüüsi 239 õpetajate täienduskoolitust mille alusel tehti esmane ülevaade, kui

paljude koolituste nimedes kajastuvad soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja/või soopõhise vägivalla teemad. Seejärel koostati erinevate koolituspakkujate täienduskoolitustest kihtvalim, mille puhul analüüsiti soolise võrdsuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla teemade käsitlemist süvitsi. Kokkuvõtvalt lähtuti valimi tegemisel järgmistest kriteeriumitest:

- 1) Vaid tegevõpetajatele suunatud koolitused
- 2) Erinevad õppeasutused (Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool, HARNO jm)
- 3) Ei kaasata tasemeõppe õppeaineid, mis on avatud täiendõppele
- 4) Erinevad erialad

Dokumendianalüüsiks kasutati nii veebist avalikult kättesaadavaid kui ka otse koolituste pakkujatelt/materjalide väljaandjatelt küsitud materjale.

Uuringu üheks eesmärgiks oli selgitada välja, kas, millises mahus ja mida on vaja Eestis alates 2011. aastast loodud soolise võrdsuse, võrdsete võimaluste ja soopõhise vägivalla teemaliste õppeainete ja täienduskoolituste juures kaasajastada või täiendada. Kokkuleppel Tellijaga kaasati analüüsi vaid õpetajakoolituse üliõpilastele ning tegevõpetajatele suunatud soolise võrdõiguslikkuse teemal antavad/antud õppeained ja täienduskoolitused. Kuna käesoleva analüüsi fookuses on üldhariduskoolide õpetajad, jäeti analüüsist välja ka soolise võrdõiguslikkuse teema käsitlemine täiskasvanuõppes. Kokku analüüsiti dokumendianalüüsi meetodil süvitsi kolme õppeaine kursuseprogrammi ja nende täiendusvajadusi.

Dokumendianalüüsiks kasutati nii veebist avalikult kättesaadavaid kui ka otse koolituste pakkujatelt/materjalide väljaandjatelt küsitud materjale.

2.3. Ekspertkonsultatsioonid

Konsultatsioonide eesmärk oli täiendada dokumentidest kogutud teavet juhul, kui dokumendianalüüsist ei saadud ammendavat vastust. Konsultatsioonid viidi läbi järgmiste ekspertidega: Kätlin Vanari (Tallinna Ülikooli haridusinnovatsiooni keskuse juhataja), Anne Raam (Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi õpetajate täienduskoolitus- ja kutseaasta keskuse juhataja), Tiia Ristolainen (Tartu Ülikooli elukestva õppe keskuse juhataja), Susanna Rennik (Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi õpetajate täienduskoolitus- ja kutseaasta keskuse spetsialist), Tiiu Kuurme (Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituudi kasvatusteaduste dotsent), Mari-Liis Lind (Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituudi õppejuht), Helen Biin (soolise võrdõiguslikkuse valdkonna ekspert, koolituste „Sugu ja haridus“ ning „Sooteadlikkus koolis – mis ja milleks?“ autor ja lektor).

Kuna dokumendianalüüsist tekkinud infolüngad olid väikesed, tehti ekspertidega lihtne veebi- või telefonipõhine konsultatsioon, et puuduvat infolünka täita.

3. Varasemate uuringute ja analüüside ülevaade

3.1. Õpetajate soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla alaseid teadmisi, hoiakuid ja praktikaid käsitlevad uuringud

3.1.1. Soolise võrdõiguslikkuse teemalised uuringud

Viimase 10 aasta jooksul on Eestis tehtud mõned õpetajate soolise võrdõiguslikkuse alaste teadmiste, hoiakute ja praktikate teemalised uuringud. Kõige põhjalikumalt käsitleb õpetajate hoiakuid 2012. aastal avaldatud Riina Küti ja Ülle-Marike Papi uurimus „**Soolist ebavõrdsust märgatakse, probleemiks ei peeta ja lahendusi ei teata – Eesti õpetajate hoiakud ja arvamused seoses soolise võrdõiguslikkusega**“¹. Uuringu eesmärgiks oli selgitada välja õpetajate barjäärid ja hoiakud, mis võivad olla takistuseks järgmise põlvkonna paindlikematele rolli- ja erialavalikutele ning toimetulekule. Selleks viidi läbi küsitlusuuring 204 Eesti üldhariduskooli õpetaja seas.

Uuringu tulemusel selgus, et 2011. aastal oli Eesti õpetajate teadlikkus soolise võrdõiguslikkuse teemast võrdlemisi madal. Näiteks soolise võrdõiguslikkuse seadusega oli kursis veidi üle viiendiku õpetajatest (22%), 13% oli osalenud teemakohastel koolitustel. Kõige olulisemaks soolise võrdõiguslikkuse valdkonna probleemiks koolis pidasid õpetajad toona meesõpetajate vähesust.

Sugude võrdsust pidas oluliseks väärtuseks vaid kolmandik õpetajatest. Kahe kolmandiku õpetajate hoiakud toetasid tööalast soolist segregatsiooni leides, et naised ja mehed sobivadki ühiskonnas erinevat tööd tegema ning et ühiskonna ootusi naistele ja meestele ei saa muuta. Õpetajad nägid nii iseendid (nt loogiline ja ratsionaalne meesõpetaja vs jutukas ja õrn naisõpetaja) kui õpilasi (poistel vaja enam arendada suhtlemis- ja tehnoloogiaga seotud oskusi, tüdrukutel kriitilise mõtlemise ja söögitegemise oskust) traditsiooniliste soostereotüüpide valguses ning ligi pooled küsitletud õpetajatest arvasid, et poiste kasvatamisel tuleb rõhutada traditsiooniliste mehelike omaduste kujundamist. Muuhulgas selgus, et mitte-eestlastest õpetajate hoiakud olid veidi enam sooliste stereotüüpide poolt kantud kui eestlastest õpetajate omad.

Suurem osa õpetajatest leidis, et sugude võrdse kohtlemise normid on juba ammu omaks võetud ning et sooline ebavõrdsus ei ole nende koolis probleemiks. Kooli võimalustesse

¹ Kütt, R., Papp, Ü.-M. (2012). Soolist ebavõrdsust märgatakse, probleemiks ei peeta ja lahendusi ei teata – Eesti õpetajate hoiakud ja arvamused seoses soolise võrdõiguslikkusega. Kogumikus Papp, Ü.-M. (toim.) (2012). Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks. Tallinn: ENÜ

vähendada soolist segregatsiooni ühiskonnas õpetajad eriti ei uskunud, järelkult ei näinud õpetajad endal ka erilist rolli soostereotüüpsete erialavalikute tegemise mõjutamisel.

Kutsehariduse õpetajate hoiakuid soolise võrdõiguslikkuse teemal käsitlevad Kadri Aavik, Hannaliisa Uusmaa ja Meril Ümarik 2015. aastal avaldatud uuringuraportis „**Sooaspekt Eesti kutsehariduses: õpetajate, koolijuhtide ja haridusekspertide hoiakud**“². Uuringu eesmärk oli teada saada, kuidas mõtestavad Eesti kutseõppeasutuste juhid, õpetajad ja kutsehariduse eksperdid soolisust ja soolist võrdõiguslikkust ning millised on nende hoiakud, teadmised ja valmisolek oma töös sooaspekti arvesse võtta ja soolist võrdõiguslikkust kutsehariduses edendada. Uurimisküsimustele vastamiseks viidi muuhulgas läbi rühmaintervjuud kokku 15 kutseõppeasutuse õpetajaga.

Uuringu tulemustest järeldasid autorid, et kuna teema oli antud ajahetkel ühiskonnas vähekäsitletud ja tundlik, siis ei osanud õpetajad esialgu seostada elulisi situatsioone soolise võrdõiguslikkuse temaatikaga. Eeskätt suunas kutsehariduse õpetajaid soolise võrdõiguslikkuse teemadele mõtlema meesõpetajate ja -õpilaste vähesuse küsimus, kusjuures leiti, et meesõpetajate ja -õpilaste koolis olek mõjub hästi naisõpilastele ning muudab kooli atraktiivsemaks nii teistele meesõpilastele kui ka ühiskonnale tervikuna. Kuigi kutsehariduse õpetajad polnud soolise võrdõiguslikkuse teemal tõrjuvad, leidsid uuringu autorid, et märkamatult kaasnes õpetajate hoiakute ja tegevusega koolis soostereotüüpide taastootmine ning et igapäevapraktikas õpetajad sellele tähelepanu ei pööranud. Näiteks omistasid õpetajad meesõpetajatele omadusi nagu ratsionaalsus ja autoriteetsus ning neid väärtustati naisõpetajatest rohkem. Soolise võrdõiguslikkuse käsitlust kooliellu ja õppetöösse osati integreerida vähe. Õpetajad olid eelkõige mures meesõpilaste käekäigu ja probleemide pärast koolis, mis võib jätta tähelepanuta naisõpilaste annete ja ettevõtlikkuse arendamise ning mis taastoodab ebavõrdsust kutsehariduses ja ühiskonnas laiemalt.

Samale uuringule tuginedes avaldasid Kadri Aavik ja Meril Ümarik 2019. aastal ka teadusartikli „*The 'exceptional male teacher' and the 'vulnerable male student': constructions of men and masculinities in vocational education and training in Estonia*“³, mis toob esile kutseõpetajate madala teadlikkuse soolise ebavõrdsuse probleemidest kutsehariduses. Õpetajad seostasid soolist ebavõrdsust eelkõige õpetajate soolise tasakaaluga ning meessoost õpetajaid ja õpilasi peeti kutseõppes „erilisemateks ja haavatavamateks“.

Õpetajahariduse õppejõudude hoiakuid on käsitletud ka Katri Lamesoo ja Gertrud Kasemaa 2016. a artiklis „**Sooaspekti integreerimisest õpetajaharidusse: mida võimaldavad õpetajahariduse õppekavad ning mida peavad oluliseks õppejõud?**“⁴ Uuringu raames intervjueriti kokku 18 õpetajahariduse õppejõudu Tallinna ja Tartu Ülikoolist ning intervjuude eesmärk oli saada teada, millised on õppejõudude hoiakud ja valmisolek soolise võrdõiguslikkuse teema käsitlemiseks õpetajahariduses ja ka kitsamalt enda loengute raames.

² Aavik, K., Uusmaa, H., Ümarik, M. (2015) Sooaspekt Eesti kutsehariduses: õpetajate, koolijuhtide ja haridusekspertide hoiakud. Projekti "SIHT - Sooaspekti integreerimine õpetajaharidusse ja täiendkoolitusse" raames teostatud uuringu lõppraport

³ Kadri Aavik & Meril Ümarik (2019): The 'exceptional male teacher' and the 'vulnerable male student': constructions of men and masculinities in vocational education and training in Estonia, Journal of Vocational Education & Training, DOI: 10.1080/13636820.2019.1586751

⁴ Lamesoo, K., Kasemaa, G. (2016) "Sooaspekti integreerimisest õpetajaharidusse: mida võimaldavad õpetajahariduse õppekavad ning mida peavad oluliseks õppejõud?" Sugu ja haridus keeles ja meeles. Tallinn, 2016

Uuringu tulemuste põhjal järeldasid autorid, et kuigi nii mõnigi õppejõud käsitleb teemat oma aines ja mõni üksik teeb seda ka süsteemselt, siis soolise võrdõiguslikkuse teemade süsteemne käsitlemine õpetajakoolituste õppeainetes valdavalt puudub. Õpetajaharidusse sooteadlikkuse teema lisamiseks pooldati pigem lõimivaid lahendusi, mitte eraldi õppeaine pakkumist. Lisaks selgus, et kuigi õppejõudude valmisolek teema käsitlemiseks on olemas, esineb palju eelarvamusi poiste ning tüdrukute erinevast õpimotivatsioonist ja -edust ning küsimusi näiteks sellest, millised on poiste ja tüdrukute vahelised erinevused, kas neid üldse esineb ning kas ühiskonnas levinud feminismi halvustav kuvand võib sootemaatika käsitlemisele õppeainetes hoopis varju heita.

Põgusalt on õpetajate hoiakuid soolise võrdõiguslikkuse teemal käsitletud ka 2016. aasta Praxise uuringus „**Eesti üliõpilaste soolise võrdõiguslikkuse alane teadlikkus, hoiakud ja kogemused**“⁵, kus lisaks üliõpilaste uurimisele viidi läbi poolstruktureeritud fookusrühma intervjuu 8 tegevõpetajaga. Uuringu eesmärk oli selgitada välja, millised on üliõpilaste soolist võrdõiguslikkust puudutavad hoiakud ja kogemused ning kas ja milliseid teemaga seonduvaid teadmisi või oskusi on vaja arendada. Õpetajate hoiakute osas selgus uuringust, et soolise võrdõiguslikkusega seotud teemade käsitlemisel nad ennast endi hinnangul ebamugavalt ei tunne ning et kuigi arengupsühholoogilisest vaatenurgast tuleb õpilaste puhul sugu arvesse võtta, siis üks sugu teisest tähtsam ei ole. Oma käitumist reflekteerides leidsid õpetajad, et kasutavad töö planeerimisel ja õppetööle lähenemises tüdrukuid ja poisse eristavat käitumismustrit (nt annavad tunnis tüdrukutele lisaülesandeid, pööravad tunnis poistele rohkem tähelepanu).

Mõningal määral käsitlevad õpetajate hoiakuid sugude võrdse kohtlemise teemal ka Taimalu jt (2019) rahvusvahelise õpetajate, õpetamise, õppekeskkonna ja õpetajate töötingimuste uuringu TALIS 2018 Eesti raportis „**Õpetajad ja koolijuhid elukestvate õppijatena. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused**“⁶, kus 200st küsitletud Eesti koolijuhist 94,2% leidis, et kõik või peaaegu kõik nende kooli õpetajad nõustuksid sellega, et mees- ja naissoost õpilasi tuleb kohelda võrdselt ning 87,3% arvas, et paljud nende õpetajad nõustuksid väitega, et õpilasi tuleks õpetada vältima soolist diskrimineerimist. Need tulemused jäid mõnevõrra alla OECD riikide keskmisele (vastavalt 97,6% ja 93,3%).

3.1.2. Võrdse kohtlemise teemalised uuringud

Lisaks soolise võrdsuse edendamisele tuleb tagada ka teiste erinevatesse rühmadesse kuuluvate isikute võrdne kohtlemine, kelle osas on ühiskonnas levinud eelarvamused, negatiivsed hoiakud või kes on marginaliseeritud ja tõrjutud. Seega on oluline, et ka õpetajad oleksid teadlikud ja järgiksid puuetega inimeste, erinevas vanuses, erineva rahvuse, emakeele ja nahavärviga ning seksuaalse sättumuse ja usulise kuuluvusega inimeste võrdse kohtlemise põhimõtteid. Alates 2011. aastast on avaldatud õpetaja teadmisi ja hoiakuid käsitlevaid uuringuid eelkõige erivajadustega laste ning erineva rahvuse/emakeelega õpilaste õpetamise osas ning üks uuring, mis käsitleb põgusalt ka õpetajate hoiakuid LGBT+ õpilaste osas.

⁵ Anniste, K., Batueva, V., Biin, H., Mägi, E., Osila, L. ja Turk, P. 2016. Eesti üliõpilaste soolise võrdõiguslikkuse alane teadlikkus, hoiakud ja kogemused. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis

⁶ Taimalu, M., Uibu, K., Luik, P., Leijen, Ä. (2019) Õpetajad ja koolijuhid elukestvate õppijatena. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused. 1. osa

Üheks olulisemaks ja suuremahulisemaks uuringuks, mille tulemused hõlmavad võrdse kohtlemise temaatikat on **TALIS** (*Teaching and Learning International Survey*), mida alates 2011. aastast on läbi viidud kahel korral – 2013.⁷ ja 2018.⁸ aastal. Tegemist on rahvusvahelise uuringuga, millega kogutakse andmeid õpetajate, õpetamise, õppekeskkonna ja õpetajate töötingimuste kohta OECD riikides. Uuringute valimi moodustasid 200 kooli ja igast koolist lisaks koolijuhtidele umbes 20 õpetajat, kes õpetavad 7.-9. klassis. Uuringu 2018. aasta küsitluse tulemused avaldasid Taimalu jt 2019. aastal uuringu raportis „**Õpetajad ja koolijuhid elukestvate õppijatena. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused**“. Võrdse kohtlemise teemal keskendutakse uuringus mitmekultuurilise koolikeskkonna ja erivajadustega laste õpetamisele.

Uuringu tulemustest selgus, et paljudel õpetajatel puudus õpetajakoolitusest saadud ettevalmistus töötada kultuuriliselt mitmekesisel klassiruumis – vaid 24,9% Eesti 7.-9. klassi õpetajatest kinnitas, et nende väljaõpe andis ettevalmistuse õpetamiseks mitmekeelses või mitmekultuurilises keskkonnas ning 15,7% leidis, et on hästi ette valmistatud õpetamiseks mitmekultuurilises keskkonnas. Samas tundis vaid kümnendik küsitletud õpetajatest vajadust arendada oma professionaalsust mitmekultuurilises või mitmekeelses keskkonnas õpetamiseks. Vähest huvi teema vastu väljendab ka vastavates täienduskoolitustes osalemine, kus vaid neljandik (25%) õpetajatest oli osalenud professionaalse arengu tegevustes, mis hõlmasid mitmekultuurilises või mitmekeelses keskkonnas õpetamist ja suhtlemist inimestega erinevatest kultuuridest või riikidest. Võrreldes 2013. aasta TALIS uuringu tulemustega oli õpetajate osalemine vastavates täienduskoolitustes 2018. aastaks vaid veidi kasvanud – siis oli end erialaselt sel teemal täiendanud 22% õpetajatest. Samas üle poole õpetajatest leidis, et koolis toetatakse tegevusi, mis julgustavad õpilasi väljendama erisugust etnilist ja kultuurilist identiteeti (70% õpetajatest) ning et õpilastele õpetatakse, kuidas reageerida etnilisele ja kultuurilisele diskrimineerimisele (65%).

Õpetajate hoiakuid seoses mitmest kultuurist pärit laste õppekollektiivis töötamisega uuriti antud uuringus koolijuhtidelt. Üle 90% Eesti koolijuhtidest arvas, et valdav osa nende kooli õpetajatest nõustuks väitega, et lapsed ja noored peaksid õppima, et eri kultuuridest pärit inimestel on palju ühist, et teistest kultuuridest pärit inimestel võivad olla teistsugused väärtushinnangud ning et õpetamisel on oluline arvestada erinevustega õpilaste kultuurilises taustas. Need tulemused olid ka pisut kõrgemad OECD riikide keskmisest.

Õpetajakoolituses olid ettevalmistust erineva võimekusega õpilaste õpetamisel saanud enda sõnul pooled Eesti õpetajad (51,4%). Samas on erivajadustega laste kaasamine Eestis aktuaalne teema ning õpetajad tunnevad vajadust ja osalevad aina sagedamini vastavatel täienduskoolitustel – 27% õpetajatest tundis vajadust ning 57% õpetajatest oli 2018. aastaks osalenud professionaalse arengu tegevustes, mis toetavad erivajadusega õpilaste õppimist. Võrreldes TALIS 2013 uuringuga on erivajadustega laste õpetamise täienduskoolitustel osalemine võrreldes teiste valdkondadega ka kõige enam tõusnud – 2013. aasta uuringu järgi oli selle teemalistes tegevustes osalenud 37% õpetajatest.

⁷ Übius, Ü., Kall, K., Loogma, K., Ümarik, M. (2014) rahvusvaheline vaade õpetamisele ja õppimisele. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2013 tulemused. SA Innove, Tallinn 2014

⁸ Taimalu, M., Uibu, K., Luik, P., Leijen, Ä. (2019) Õpetajad ja koolijuhid elukestvate õppijatena. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused. 1. osa

Põgusalt käsitletakse õpetajate teadlikkust erivajadustega laste ja erineva kultuurilise taustaga õpilastega toimetulekuga „**OECD õpetaja pedagoogiliste teadmiste pilootuuringu Eesti raportis**”⁹. Uuringu eesmärgiks oli hinnata Eesti õpetajate pedagoogilisi teadmisi ja töötada välja vastav hindamisinstrument. Küsitleti 208 õpetajat, kuid lisaks ka 196 õpetajakoolituse üliõpilast ja 67 õppejõudu ning tulemuste tõlgendamisel kasutati sageli erinevate sihtrühmade võrdlemist.

Uuringu tulemustest selgub, et erivajadusega õpilaste kaasamise temaatikaga on õpetajakoolituse raames kokku puutunud umbes 2/3 õpetajatest, multikultuurilise pedagoogikaga veidi alla poole ning sooliste eripärade ja pedagoogikaga ligi 80% tegevõpetajatest. Erivajadustega õpilaste kaasamise ja multikultuurilise pedagoogikaga olid õpetajakoolituse raames aga oluliselt sagedamini kokku puutunud küsitletud õpetajakoolituse üliõpilased, mis on märk sellest, et neid valdkondi on hakatud õpetajakoolituses varasemast enam tähtsustama ning need teemad on ka üliõpilaste seas varasemast enam teadvustatud. Samas sooliste eripärade arvestamise kohta on enam teadmisi omandanud tegevõpetajad. Kahjuks pole uuringus täpsemalt uuritud, mis vormis antud teemadega kokkupuuted on toimunud.

2020. aastal viidi projekti „**Professionaalne eestikeelne õpetaja vene õppekeelegra rühmas**” raames läbi küsitlusuuring¹⁰, mille käigus küsitleti 57 eestikeelset lasteaia õpetajat või õpetajat, kellel on lasteaia õpetamise kogemus. Uuringu eesmärgiks oli muuhulgas selgitada välja õpetajate hoiakud varajase keeleõppe osas. Uuringu tulemustest selgus, et õpetajate hoiakud keelelise mitmekesisuse osas olid väga positiivsed. Nii nõustus suurem osa õpetajatest väitega, et igal lapsel on õigus tunda uhkust oma keele ja kultuuri üle” (keskmine hinnang 5-palli nõusoleku skaalal 4,89), et õpetaja peab õpetama erinevate keelte võrdset väärtustamist” (vastavalt 4,86) ja et kui lapsed oskavad mitut keelt, siis sellel on positiivne mõju nende tulevasele akadeemilisele edukusele (4,74). Samuti pidasid õpetajad oluliseks, et kõik õpetajad peavad saama koolitust teemal, kuidas arvestada mitte-eesti kodukeelegra laste vajadustega õppimisel (4,72) ja arvasid, et oskuslik õpetaja oskab laste erinevusi tunnustada ja esile tõsta (4,70). Erineva keeletaustaga laste koosõppimisest tulevaid võimalikke konflikte aga eriti tähtsaks ei peetud. Näiteks ei nõustunud eriti väidetega, et kui rühmas on erineva kodukeelegra lapsi, siis see viib sageli arusaamatusteni õpetajate ja laste vahel (2,40), et erinevate keelte samaaegne kasutamine lasteaiarühmas ajab lapsi segadusse (2,12), et eesti keeles õpetamisel avaldavad vähesema keeleoskusega lapsed halba mõju parema keeleoskusega laste õppimisele (1,95) ja et Eestis peaks eesti keel olema lasteaia ainuke õppekeel (2,39). Seega suhtus enamik õpetajaid toetavalt keelelise mitmekesisuse põhimõtetele.

Õpetajate hoiakuid LGBT+ õpilaste osas käsitlevad põgusalt Maret Ney, Kristel Rannaääre ja Kristiina Raud 2018. aastal avaldatud uuringuaruandes „**Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuring 2018**”. Uuringu eesmärk oli saada teavet selle kohta, kuidas LGBT+ noored end koolis tunnevad, milliseid raskusi kogeavad ning mida koolilt ja koolitöötajatelt vajavad. Selleks viidi läbi küsimustik, millele vastasid 561 LGBT+ õpilast vanuses 13 kuni 21. Uuringu tulemustest

⁹ Malva, L., Linde, M., Poom-Valickis, K., Leijen, Ä. (2018) OECD õpetaja pedagoogiliste teadmiste Eesti pilootuuring. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/oecd_opetaja_pedagoogiliste_teadmiste_pilootuuringu_eesti_raport_002.pdf

¹⁰ Neudorf, E., Ugaste, A, Tuul, M., Varik, P., Õun, T. (2021) Professionaalne eesti keele õpetaja vene õppekeelegra rühmas. Küsitluse kokkuvõte. https://www.hm.ee/sites/default/files/tro21124_raport_2020_kusitluste_kokkuvote.pdf

selgus, et üle poole vastanud õpilastest (57%) olid kuulnud homovaenulikku keelekasutust õpetajatelt ja teistelt koolitöötajatelt ning et valdavalt koolitöötajad ei sekkunud, kui kuulsid kõrvalt homovaenulikke märkusi (61% juhtudest ei sekkunud). Vaid 2% vastanutest märkis, et sekkuti alati.

3.1.3. Soopõhise vägivalla teemalised uuringud

Soopõhise vägivalla teemat käsitletakse lühidalt ülal toodud Riina Küti ja Ülle-Marike Papi 2012. aastal avaldatud uuringus „**Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks**“, mille raames viidi läbi küsitlusuuring 204 Eesti üldhariduskooli õpetaja seas. Uuringu tulemustest nähtub, et 2011. aastal olid Eesti õpetajad kõige rohkem kokku puutunud vastassoost õpilaste togimise või tõukamise (86%) ning nende asjade ära võtmise, lõhkumise jms seonduvaga (81%). Enamik õpetajaid oli märganud ka seksistlike kommentaaride tegemist (75%) ning kaasõpilaste narrimist nende välimusega seoses (89%), aga ka löömist ja peksmist (64%). Uuring toob välja, et vägivalla pärast koolis oli mures üle kolmandiku nais- ja umbes viiendik meesõpetajatest, kuid ei täpsustata, kas küsitud on soopõhise vägivalla või vägivalla kohta üldisemalt.

Samuti käsitlevad õpetajate teadlikkust Vorobjov jt 2011. aastal avaldatud uuringus „**Kooli uimasti- ja seksuaalhariduse hetkeseisu ja barjääride kaardistamine**“¹¹, mille eesmärgiks oli välja selgitada uimasti- ja seksuaalhariduse hetkeseis koolides. Uuringu raames viidi läbi fookusrühmaintervjuud 40 inimeseõpetuse õpetajaga, et selgitada välja õpetajate ettevalmistus keerukate teemade käsitlemisest koolides. Uuringu tulemustest selgus, et seksuaalhariduse andmine koolides on ebauhtlane ja õpetajate ettevalmistus kohati ebapiisav. Paljude õpetajate jaoks oli paarisuhtevägivald keeruline teema, st õpetajad ei pruukinud olla valmis seda teemat tunnis käsitlema, ei tundnud teemat piisavalt, pidasid teemat tabuks vm. Õpetajad vajasisid endi hinnangul rohkem infot suhete loomise, suhte väärtustamise, säilitamise ja katkemise kohta, aga ka seksuaalsuse olemuse, soorollide ja soostereotüüpide, seksuaalse orientatsiooni, seksuaalõiguste, abi ja nõu saamise võimaluste kohta. Sealjuures olid vene õppekeelelega koolide õpetajad sagedamini seisukohal, et osad seksuaalhariduse teemad on delikaatsed ja keerulised ning seadsid kahtluse alla, kas kõiki teemasid peab nii vara (põhikoolis) kajastama.

3.1.4. Kokkuvõtte

Eesti õpetajate teadlikkust ja hoiakuid soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla teemadel on viimase kümne aasta jooksul uuritud võrdlemisi vähe. Kuna uuringud on tehtud erinevatel ajahetkedel, tuleb nende tulemuste põhjal järelduste tegemisel arvestada, et hoiakud ja teadlikkus võivad olla aja jooksul muutunud, mistõttu ei ole korrektne esitada nende põhjal ülevaatlikku pilti õpetajate teadlikkusest ja hoiakutest tänasel päeval. Läbi viidud uuringud on ka erineva meetodika ja mõistete kasutusega, mis teeb võimatuks tendentside analüüsi üle aja.

Mahukamad ja informatiivsemad uuringud soolise võrdõiguslikkuse teemal tehti aastal 2012 üldhariduskoolide õpetajate ning aastal 2015 kutsehariduse õpetajate seas. Uuringutest ilmnes, et õpetajad olid küll soodsalt meelestatud naiste ja meeste võrdse kohtlemise teemal, kuid nende teadlikkus soolise võrdõiguslikkuse põhimõtetest laiemalt oli pigem madal.

¹¹ Vorobjov, S., Abel-Ollo, K., Part, K., Kull, M. (2011) „Kooli uimasti- ja seksuaalhariduse hetkeseisu ja barjääride kaardistamine“. Tervise Arengu Instituut, Eesti Uimastiseire Keskus

Õpetajad nägid soolise võrdõiguslikkuse valdkonna probleemina koolis eelkõige meesõpetajate vähesust ning pigem kandsid edasi soolistest stereotüüpidest kantud hoiakuid. Uuringute põhjal võib järeldada, et õpetajate teadlikkus soolise võrdõiguslikkuse teemal sõltub pigem isiklikust huvist ja hoiakutest, kuna õpetajakoolituses seda teemat süsteemselt ei käsitleta. Seega oli uuringute läbiviimise hetkel õpetajate teadlikkus soolise võrdõiguslikkuse teemadest hariduses piiratud soolise tasakaalu teemaga haridusvaldkonna töötajate seas ning lüngad esinesid toona eelkõige võrdse juurdepääsu ning õppeprotsessi ja õpitulemuste võrdsuse teemades.

Õpetajate teadlikkust ja hoiakuid võrdse kohtlemise teemal on samuti võrdlemisi vähe uuritud ning valdavalt on uuringutes keskendutud erivajadustega lastega ja mitmekultuurilises õpikeskkonnas töötamise teemale. Üheks olulisemaks uuringuks nendel teemadel on rahvusvaheline TALIS uuring, mis kordusuuringuna võimaldab mõningal määral hinnata ka ajalisi muutusi ning asetada Eesti tulemused rahvusvahelisse konteksti. Uuringute tulemuste põhjal suhtusid õpetajad mitmest kultuurist laste koos õppimisse valdavalt positiivselt, kuid paljud tegevõpetajad ei olnud saanud õpetajakoolituse tasemeõppes vastavat ettevalmistust ning antud teemaliste täienduskoolituste järgi ei tuntud ka suurt vajadust. Oluliselt parem oli õpetajate teadlikkus ja ettevalmistus erivajadustega lastega töötamise osas. Umbes pooled õpetajatest olid saanud vastava ettevalmistuse ning suur osa õpetajatest tundis ka vajadust vastavate koolituste järele. Õpetajate hoiakutest ja teadlikkusest LGBT+ õpilaste osas teame väga vähe. Veidi infot annab vaid LGBT ühingu poolt tehtud uuring, kus õpetajate hoiakud peegeldusid küsitletud õpilaste vastustes ning mille kohaselt oli homovaenulik keelekasutus Eesti õpetajate seas võrdlemisi levinud ning homovaenulikke märkusi kuuldes pole koolitöötajad enamasti sekkunud.

Peaaegu üldse pole aga uuritud, millised on õpetajate hoiakud vähemusgruppidele võrdsete võimaluste tagamise osas laiemalt. Samuti ei tea me, kas õpetajad oskavad vähemuste õiguste ja võrdväärse väärtusi oma õppetöös edasi anda. Pigem on keskendutud sellele, kas õpetaja oskab tajuda mitmekesisust klassiruumis ja kas ta ise kohtleb erinevaid õpilasi ilma eelarvamuste ja diskrimineerimiseta.

Õpetajate teadlikkust soopõhise vägivalla teemal on uuritud paaris umbes kümne aasta taguses uuringus teiste teemade seas. Uuringute tulemuste põhjal oli suur osa õpetajatest tunnistanud kiusamist, narrimist ja löömist koolis ning paljud olid seepärast mures. Samas tunnistati, et õpetajatel puudub enamasti vajalik ettevalmistus näiteks paarisuhtevägivalla, aga ka mitmete muude inimeste vaheliste suhete teemade käsitlemiseks.

Kokkuvõtvalt oleks soolise võrdõiguslikkuse teemade, aga ka laiemalt võrdse kohtlemise teemade süsteemseks lõimimiseks õpetajaharidusse oluline põhjalikult uurida, millised on õpetajate teadmised ja hoiakud soolise võrdõiguslikkuse, vähemusrühmade võrdsete võimaluste ja soopõhise vägivalla teemal tänasel päeval, millised on nende oskused võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise väärtusi õppetöös edasi anda ning millised teadmiste lüngad vajaksid paremat adresseerimist.

3.2. Õpetajate tasemeõppe ja täienduskoolituse õppekavade analüüsid soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla teemade käsitlemise vaatest

Alates 2011. aastast on Eestis tehtud vaid mõned uuringud, milles on analüüsitud õpetajate tasemeõppe ja/või täienduskoolituste õppekavasid soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise teemade käsitlemise vaatest.

Soolise võrdõiguslikkuse teema kajastamist õpetajahariduse õppekavades on põhjalikult analüüsinud Katri Lamesoo ja Gertrud Kasemaa 2016. a uuringus **“Sooaspekti integreerimisest õpetajaharidusse: mida võimaldavad õpetajahariduse õppekavad ning mida peavad oluliseks õppejõud?”**¹². Uuringu eesmärk oli selgitada välja, mil määral ja kuidas toetavad õpetajahariduse õppekavad soolise võrdõiguslikkuse alaste teadmiste ja hoiakute edasiandmist praegustele ja tulevastele õpetajatele ning selleks analüüsiti 28 Tallinna ja Tartu ülikooli õpetajahariduse õppekava. Analüüsi põhjal nendivad autorid, et sugu ja soolise võrdõiguslikkuse teemasid õppekavades otseselt käsitletud ei ole ning et rohkem lahti kirjutamist ja selgitamist vajaks õppekavades võrdlemisi laialt kajastatud individuaalsuse teema. Autorite hinnangul on vaja leida tasakaal loomumaste ja sotsiaalsetest soorollidest tulenevate individuaalsete erinevuste vahel, et iga individuaalset eripära ei tõlgendataks ainult soolise sotsialiseerumise tagajärjena ning samas tuleb pidada silmas, et eripärad võivad olla sotsiaalselt konstrueeritud. Kokkuvõtvalt nendivad autorid, et kuigi õppekavades kajastuvad mitmed olulised märksõnad, mille kaudu soolise võrdõiguslikkuse teemasid õpetajateni viia, eeldab see õpetajateks õppijatelt soolise võrdõiguslikkuse teemal soosivaid hoiakuid, teadlikkust, analüüsivõimet ja refleksioonioskusi. Ent juhuks, kui tulevasel õpetajal vastav teadlikkus ja oskused puuduvad, peaksid kõrgkoolide õppekavade õpiväljundites peegelduma selgesõnaliselt need teadmised, oskused ja hoiakud, mida tulevased õpetajad vajavad.

Paar uuringut on võtnud fookusesse õpetajakoolituse õppekavade analüüsimise kaasava hariduse ning vähemuskeelte ja -kultuuride perspektiivist. Näiteks Mägi, Strauka ja Siarova¹³ 2018. a analüüs **„Developing multicultural competence and language awareness in teacher education”** tõi välja, et Eestis vastutavad õpetajakoolituse õppekavade koostamise eest oma tegevuses autonoomsed ülikoolid, kes aga peavad sealjuures lähtuma riiklikest regulatsioonidest. Viimased rõhutavad küll kaasava hariduse olulisust, kuid ei tõsta eraldi esile keeleliselt ja kultuuriliselt vastutustundlikku pedagoogikat. Analüüsis järeldatakse, et Eesti õpetajakoolituse õppekavad ei pööra piisavalt tähelepanu sellele, kuidas valmistada õpetajaid ette töötama keeleliselt ja kultuuriliselt mitmekesisis klassis. Ühtlasi ei ole praegused lähenemised terviklikud. Näiteks Tartu Ülikoolis toetati uuringu läbiviimise aastal multikultuurset kompetentsi vaid kahe kõigile õpetajakoolituses osalevate üliõpilaste jaoks kohustusliku ainega. Ka Tallinna Ülikoolis puudus süsteemne lähenemine, kuivõrd õppekava sisu ja multikultuurse kompetentsi toetamise osas langetab otsuse iga instituut eraldi. Samas toob analüüs välja, et erivajadustega laste õpetamise temaatikale pööratakse Eesti õpetajakoolituses märksa enam tähelepanu. Seda kinnitab ka 2019. aastal läbi viidud

¹² Lamesoo, K., Kasemaa, G. (2016) “Sooaspekti integreerimisest õpetajaharidusse: mida võimaldavad õpetajahariduse õppekavad ning mida peavad oluliseks õppejõud?” Sugu ja haridus keeles ja meeles. Tallinn, 2016

¹³ Mägi, E., Strauka, O. & Siarova, H. (2018). The 5th Baltic inter-ministerial round-table: Estonia and Lithuania. „Developing multicultural competence and language awareness in teacher education”

Elukestva õppe strateegia vahehindamine¹⁴. Nimelt leiti seal, et vaadeldaval perioodil pakutud õpetajate täienduskoolitustest arvestatava osa moodustasid just erivajadustega laste õpetamisele keskenduvad koolitused.

2019. aastal analüüsisid Merit Hallap ja Marika Padrik **Tallinna ja Tartu ülikoolide eripedagoogika õppekavasid**¹⁵ eesmärgiga selgitada välja, milline on õppekavas sisalduva info alusel tulevaste eripedagoogide ja logopeedide valmidus töötada mitmekeelses ja mitmekultuurilises klassiruumis. Autorid leidsid, et kuigi mõlema ülikooli eripedagoogika õppekavad sisaldavad muu-/mitmekeelsete õpilastega töötamiseks esmaste pädevuste kujundamist toetavaid aineid, oleks soovitatav lisada Tartu Ülikooli eripedagoogika bakalaureuse õppekavasse valikainena mitmekultuurilist haridust käsitlev aine ning Tallinna Ülikooli magistri õppekavasse teise keele õpetamise metoodikat/metoodikaid käsitlev aine.

¹⁴ Haaristo, H.-S., Räis, M. L., Kasemets, L., Kallaste, E., Aland, L., Anniste, K., Anspal, S., Haugas, S., Jaanits, J., Järve, J., Koppel, K., Lang, A., Lauri, T., Michelson, A., Murasov, M., Mägi, E., Piirimäe, K., Pöder, K., Rajaveer, K., Sandre, S.-L. & Sõmer, M. (2019). Elukestva õppe strateegia vahehindamine. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis, Rakendusuuringute Keskus CentAR

¹⁵ Hallap, M., Padrik, M. (2019) Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli eripedagoogika õppekavade analüüs. RITA-ränne teemakokkuvõte

4. Varasemate projektide ja arendustegevuste ülevaade

4.1. Soolise võrdõiguslikkuse teemalised projektid ja arendustegevus

Soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks õpetajahariduses on viimase kümne aasta jooksul läbi viidud mitmeid projekte, mis hõlmavad nii uuringuid, õppematerjalide koostamist, temaatiliste seminaride-konverentside korraldamist jpm.

Aastatel 2010-2012 viis Eesti Naisteühenduste Ümarlaud koostöös Tallinna Ülikooli ja Saar Poll OÜ-ga Euroopa Sotsiaalfondi toel ellu projekti **“Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks”**¹⁶. Projekti eesmärk oli edendada soolise võrdõiguslikkuse alast teadlikkust Eesti õpetajate jt haridustöötajate seas. Projekti raames viidi läbi põhjalik uuring Eesti õpetajate ja haridusvaldkonna võtmeisikute teadlikkusest ja hoiakutest soolise võrdõiguslikkuse teemal ning valmis selle tulemusi tutvustav artiklikogumik, koostati soolise võrdõiguslikkuse alaste teadmiste ja hoiakute auditi soovituslik metoodika koolidele ning korraldati projekti tulemusi tutvustav seminar.

Aastatel 2010-2012 viis Eesti Naisteühenduste Ümarlaud koostöös Tallinna Ülikooli ja Saar Poll OÜ-ga Euroopa Sotsiaalfondi toel ellu projekti **“Ärka, märka, tegutse - õpetaja ja kool teadlikuks soostereotüüpidest, nende ületamise vajadusest ja võimalustest hariduse ja töö valdkonnas”**¹⁷. Projekti üldine eesmärk oli tõsta Eesti haridussüsteemi teadlikkust soostereotüüpide piiravast mõjust haridus- ja tööturule ning anda teadmisi ja vahendid soostereotüüpide ületamiseks haridus- ja tööelus. Eesmärgi saavutamiseks viidi ellu mitmeid tegevusi nagu rühmaintervjuud/ajurünnakud õpetajate koolitusvajaduse kaardistamiseks, koostati õppematerjalid (sh videomaterjalid) projekti seminarides ja koolide õppetöös kasutamiseks, viidi läbi koolitused ja õppereis erinevate Eesti maakondade haridustöötajatele, analüüsiti õpetajakoolituse õppekavu, koostati juhendmaterjal/käsiraamat koolidele ja õpetajatele soolise võrdõiguslikkuse seaduse normide täitmiseks ja sooaspekti arvestamiseks õppetöös, kavandati sootundliku hariduse alaseid koolitusi koolijuhtidele, õpetajatele ja ametnikele ning korraldati projekti tulemusi kokkuvõttev rahvusvaheline konverents.

Eesti Naisteühenduste Ümarlaud viis aastatel 2010-2012 Euroopa Komisjoni rahastusel ellu projekti **„GET -Gender Issues in Europe Today”**, mille eesmärk oli tutvustada soolist ebavõrdsust põhjustavaid müüte ja stereotüüpe haridustöötajatele ja meediaspetsialistidele. Projekti raames valmis 2012. aastal trükis „Soostereotüübid varjavad individuaalsuse ja piiravad valikuvõimalusi”¹⁸.

Eesti Naisteühenduste Ümarlaud viis 2013. aastal Hasartmängumaksu Nõukogu toetusel ellu projekti, mille raames valmis käsiraamat **„Soolise võrdõiguslikkuse teema käsitlemiseks põhikooli ja gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse tundides”**¹⁹. Käsiraamatu eesmärk oli abistada

¹⁶ Projekti koduleht: <http://www.enu.ee/haridus-ja-sugu/index.php?keel=1&id=456>

¹⁷ Projekti koduleht: <http://www.enu.ee/haridus-ja-sugu/index.php?keel=1&id=455>

¹⁸ http://www.enu.ee/lisa/513_soostereotybid.pdf

¹⁹ http://www.enu.ee/lisa/458_Soolise%20vordoiguslikkuse%20teemad%20yhiskonnaopetuses_.pdf

põhikooli ja gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse õpetajaid ja klassijuhatajaid soolise võrdõiguslikkuse teema käsitlemisel.

Aastatel 2014-2016 viis Mõttekoda Praxis Norra finantsmehhanismi toetusel ellu projekti **„Soolise võrdõiguslikkuse alane õppeprogramm õpetajakoolituse ja sotsiaalteaduste tudengitele ja täienduskoolitus haridustöötajatele“**²⁰. Projekti eesmärgiks oli toetada soolise võrdõiguslikkuse lõimimist Eesti haridussüsteemi, et seeläbi panustada soolise ebavõrdsuse vähendamisse Eesti ühiskonnas. Projekti raames töötati välja ja testiti avalikult kättesaadavad ja kasutatavad soolist võrdõiguslikkust käsitlev ainemoodul ülikoolidele ja täienduskoolituskursus Eesti üldhariduskoolide õpetajatele. Selleks korraldati esmalt küsitlus üliõpilaste soolise võrdõiguslikkuse alaste kogemuste, teadmiste ja hoiakute välja selgitamiseks, viidi läbi intervjuu-uuring haridus- ja sotsiaalteaduste üliõpilaste, õpetajate ja soolise võrdõiguslikkuse ning haridusvaldkonna ekspertidega, koguti teadmisi Põhjamaade kogemustest ning tehti teaduskirjanduse analüüs. Lisaks viidi läbi teemakohased ümarlauad ja mõttechommikud, teavitamaks projektist nii sihtrühmi kui ka avalikkust.

2014. aastal viis võrdõigusvoliniku kantselei ellu Norra finantsmehhanismidest rahastatud projekti „Soolõime ja õiguskaitsesega sugude võrdsuseni“, mille raames avaldati teemaleht **„Soolõime teemaleht. Sugu ja soolisus haridusvaldkonnas I. Üldharidus“**²¹. Teemalehe eesmärkideks on avada aktuaalsemad hariduse ja soolise võrdõiguslikkuse teema kokkupuutevaldkonnad, anda ülevaade hariduses soolise võrdsuse saavutamiseks püstitatud eesmärkidest, olla teejuhiks probleeme avavate-selgitavate allikate ja eri institutsioonide avaldatud publikatsioonide juurde ning toetada soolise võrdõiguslikkuse seaduses kehtestatud normide täitmist. Teemalehes keskendutakse muuhulgas sellele, kuidas lasteaias ja koolis teadlikult mõjutada ja kaasajastada suhtumist sugudesse ja soorollidesse, lõhkuda traditsioonilisi soostereotüüpe, ning julgustada lapsi ja noori teadlikult langetama soostereotüüpidest vabasid valikuid õpi- ja tööelus.

Aastatel 2014-2016 viis SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus Norra finantsmehhanismide rahastusel ellu projekti **„Sootundliku arengukeskkonna loomine koolis ja kodus“**²². Projekti eesmärkideks oli tõsta SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus ja Perekeskuse Sina ja Mina soolise võrdõiguslikkuse edendamise alast koolitusvõimekust, edendades seeläbi erinevate sihtrühmade (haridustöötajad, lapsevanemad, koolitajad ja nõustajad) teadlikkust sugude temaatikast ning luua ja teostada laiapõhjaline ja jätkusuutlik tegevusprogramm, mis võimaldaks osalejatel omandada praktilisi oskusi ja soodsaid hoiakuid sootundliku arengukeskkonna loomiseks poistele ja tüdrukutele. Projekti raames töötati välja sootundliku õppekeskkonna loomise arenguprogramm üldhariduskoolidele, koolitati arenguprogrammi teemal õpetajaid ja koolijuhte, töötati välja sootundliku kasvatusprogrammi arenguprogramm lapsevanematele ning koolitati lapsevanemaid.

Aastatel 2014-2016 viis Tartu Ülikool Norra finantsmehhanismide toetusel ellu projekti **„SooKool – Sooteadliku õppe edendamine üldhariduskoolides“**. Projekti eesmärk oli tõsta Eesti üldhariduskoolide koolimeeskondade, Rajaleidja keskuste karjäärispetsialistide ja õpilasesinduste teadlikkust soolise võrdõiguslikkuse temaatikast hariduses ning tekitada neis huvi edasiseks teemaga tegelemiseks. Projekti eesmärgi saavutamiseks korraldati kolm teemapäeva „Mida saan teha, et tulevased mehed oleksid haritumad ja naised teeksid tasuvamat tööd?“ inimeseõpetuse õpetajatele, karjäärikoordinaatoritele ja -spetsialistidele,

²⁰ Projekti kodulehekülg: <https://www.praxis.ee/tood/soolõime-hariduses/projektist/>

²¹ <https://volinik.ee/wp-content/uploads/2020/01/1-TEEMALEHT-%C3%9Cldharidus.pdf>

²² Projekti kodulehekülg: <https://www.ami.ee/sootundliku-arengukeskkonna-loomine/>

arendati soospektide ja -stereotüüpide teadvustamist, sooteadlikkust arendavaid tegevusi ning korraldati temaatilisi seminare koolides.

Aastatel 2014-2015 viis Eesti Naisteühenduste Ümarlaud koostöös mitmete partneritega²³ Norra finantsmehhanismi toetusel ellu projekti SIHT „**Sooaspekti Integreerimine õpetajaHaridusse ja Täiendkoolitusse**“²⁴. Projekti eesmärgiks oli edendada soolist võrdõiguslikkust soospekti õpetajaharidusse ja täienduskoolitusse integreerimise, haridustöötajate sooteadlikkuse tõstmise ning seda toetava jätkusuutliku tugisüsteemi loomise kaudu. Eesmärgi saavutamiseks viidi läbi taustauuringud õpetajahariduse õppejõudude, alus- ja kutseharidussüsteemi tegevõpetajate ning üldhariduskoolide õpilaste teadlikkuse ja hoiakute väljaselgitamiseks, töötati välja ettepanekud õpetajakoolituse õppekavade täiendamiseks soolise võrdõiguslikkuse teemal, vahendati Norra ekspertteadmisi ja parimat kogemust õpetajakoolituste õppejõududele, töötati välja soo ja hariduse teemalised valik- ja/või vabaainete programmid õpetajakoolituses, töötati välja soovitusel kooli variõppekavas ilmnevate sooliste stereotüüpide märkamiseks ja analüüsimiseks, viidi läbi õpetajakoolituse õppejõudude ja kõigi haridusastmete töötajate täienduskoolitusi, käivitati õpetajahariduse, soouurijate, õpetajate ja soolist võrdõiguslikkust edendavate kolmanda sektori organisatsioonide võrgustik, anti välja artiklikogumik „Sugu ja haridus keeles ja meeles“ ning loodi teemakohaseid uurimus-, õppe- ja juhendmaterjale sisaldav virtuaalne kompetentsikeskus-infoportaal „Haridus ja sugu“²⁵.

Aastatel 2017-2019 viis Tallinna Ülikool ellu Euroopa Komisjoni rahastatud projekti „**BREAK – ületades soolisi stereotüüpe Euroopas ristmeedia abil**“. Projekti raames toodeti muuhulgas miniseriaal „Miks mitte?“, mida saab kasutada õppeprotsessis, tutvustamaks soolise võrdsuse ja soostereotüüpide temaatikat. Lisaks töötati koostöös SA Innovega välja „**Juhendmaterjal õpetajatele vähendamaks stereotüüpeid hoiakuid noorte seas haridus- ja karjäärivalikuid tehes**“²⁶, mille eesmärk on toetada soostereotüüpide ja võrdõiguslikkuse teema käsitlemist kolmanda kooliastme ja gümnaasiumi ainetundides.

Aastal 2020 viis Mõttekoda Praxis läbi Euroopa Liidu struktuuri ja investeerimisfondi vahenditest rahastatud uuringu „**Soolise võrdõiguslikkuse edendamine struktuurivahenditest rahastatud haridusprojektides**“²⁷. Uuringu eesmärk oli selgitada välja, kas struktuuritoetustest rahastatud haridusprojektid edendavad soolist võrdsust. Õpetajatega seonduvates projektides uuriti seda, kuidas annab õpetajate täiendusõpe teadmisi sellest, kuidas õpetamisel soolistest stereotüüpidest hoiduda. Samuti analüüsiti õpetajaameti maine kujundamisse panustavaid projekte seoses sooliste stereotüüpidega ning sellega, kuidas need projektid aitavad kaasa sellele, et rohkem mehi valiks õpetajaameti ning haridusvaldkonnas tegutsevad naised tõuseksid haridusjuhtideks. Analüüsi käigus selgus, et projektide planeerijad ja elluviijad on teadlikud võrdsuse võimaluste edendamise kohustusest läbiva teemana, kuid teema ei ole prioriteetne ega saa piisavalt tähelepanu, kuna taotlejate teadlikkus soolise võrdsuse edendamisest projekti kontekstis on ebapiisav. Projekti raames tehti ka soovitus käsitleda soolise võrdsuse edendamise teemat nii taotlusvormides, juhistes, hindamisprotseduuris kui ka tagasiside andmisel.

²³ KUN Gender Equality Center, Eesti Lasteaednike Liit, Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool

²⁴ Projekti koduleht: <http://www.enu.ee/haridus-ja-sugu/index.php?keel=1&id=526>

²⁵ <http://www.haridusjasugu.ee/about/>

²⁶ Kinkar, V., Pöld, M., Ümarik, M., Õun, T. (2019) Juhendmaterjal õpetajatele vähendamaks stereotüüpeid hoiakuid noorte seas haridus- ja karjäärivalikuid tehes. Tallinn 2019. https://break.eu/public/Materialid/JUHENDMATERJAL_OPETAJATELE_EST.pdf

²⁷ Projekti kodulehekülg: <https://www.praxis.ee/tood/naiste-ja-meeste-vordoiguslikkuse-edendamise-analuus-perioodil-2014-2020-struktuuritoetustest-rahastatud-haridusprojektides/>

Aastatel 2019-2022 viib Eesti Naisteühenduste Ümarlaud koostöös erinevate partneritega²⁸ Erasmus+ programmi toetusel ellu projekti „**Fair Play at Schools**“.²⁹ Projekti eesmärk on edendada õpetajate sootundlikkust ja pädevust Norra, Eesti ja Tšehhi lasteaedades ning koolides. Selleks töötatakse välja sootundliku hariduse teemalised täienduskursused lasteaiaõpetajatele ja põhikooli esimese astme õpetajatele ning viiakse läbi soolise võrdõiguslikkuse teemalised veebiseminarid põhikoolide teise astme õpetajatele keskendumisega karjäärivalikutele, soolisele vägivallale koolis, eneserefleksioonile ja kriitilisele mõtlemisele.

4.2. Võrdse kohtlemise teemalised projektid ja arendustegevus

2010. aastal kehtima hakanud põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestas Põhjamaade eeskujul Eesti hariduskorralduse juhtivaks printsiibiks kaasava hariduskorralduse rakendamise, mis tähendab, et kvaliteetne üldharidus on võrdväärselt kättesaadav kõigile isikutele, sõltumata nende sotsiaalsest ja majanduslikust taustast, rahvusest, soost, elukohast või hariduslikust erivajadusest. Kuigi definitsiooni järgi hõlmab kaasava hariduse mõiste ka näiteks erineva keele ja kultuuritaustaga õpilasi, keskendutakse selle mõiste all valdavalt erinevate võimete ja hariduslike erivajadustega (sh puuetega) lastele. Kuna hariduslike erivajadustega laste kaasamine tavakoolidesse on olnud suur ja põhimõtteline muudatus Eesti haridussüsteemis, on Eesti riik ning Euroopa Liidu Sotsiaalfond viimasel aastakümnel toetanud väga paljusid erivajadustega laste hariduse edendamise teemalisi projekte ja arendustegevusi. Rahalist toetust on jagatud paljude tegevuste, sh õppematerjalide ja õpetajate koolituste tarbeks. Vastavate projektide paljususe tõttu ei ole käesolevas analüüsis mõttekas tuua üksikshaaval välja ning kirjeldada projekte ja arendustegevusi, mis on olnud suunatud õpetajate pädevuse tõstmiseks töötamaks erivajadustega lastega. Seetõttu keskendutakse käesolevas peatükis alates 2011. aastast ellu viidud võrdse kohtlemise teemalistele projektidele, mis on suunatud õpetaja pädevuse ja teadlikkuse tõstmisele võrdse kohtlemise teemal laiemalt ning töötamaks erineva emakeele ja kultuuri ning LGBT+ õpilastega.

Õpetajate võrdse kohtlemise teemal teadlikkuse tõstmisele laiemalt on olnud suunatud üks projekt. Nimelt korraldasid 2014. aastal Eesti NATO Ühing ja Inimõiguste Keskus mitmete rahastajate³⁰ toetusel **ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajatele suunatud suvekooli**³¹, mis keskendus võrdse kohtlemise teemale. Suvekooli eesmärk oli tutvustada õpetajatele võrdse kohtlemise teemat, et nad oskaksid oma töös ebavõrdset kohtlemist märgata ning seda ka oma õpilastele teadvustada. Suvekoolis olid teemakohased loengud kombineeritud praktiliste töögruppidega, võimaldades osalejatele laskuda põhjalikumatesse aruteludesse.

VÕRDNE KOHTLEMINE ERINEVA EMAKEELE JA KULTUURITAUSTA ALUSEL

2011. aastal viis Tallinna Ülikool Euroopa Liidu, Kultuuriministeeriumi ja Integratsiooni Sihtasutuse toel ellu projekti „**Meie mitmekultuuriline lasteaed**“³², mille eesmärk oli suurendada haridustöötajate valmisolekut pakkuda kolmandate riikide kodanikest ning teise emakeelega lastele hariduse omandamiseks laste eripära ja individuaalseid vajadusi arvestavad tingimused. Projekti raames töötati välja juhendmaterjal „**Meie mitmekultuuriline**

²⁸ NORA Soolise Võrdõiguslikkuse Infokeskus (Tšehhi), KUN Võrdõiguslikkuse ja Mitmekesisuse Keskus (Norra)

²⁹ Projekti koduleht: <http://www.enu.ee/haridus-ja-sugu/index.php?keel=1&id=650>

³⁰ Haridus- ja Teadusministeerium, Kaitseministeerium, Friedrich Eberti Fond, Tallinna Tehnikaülikool, Sotsiaalministeerium, Euroopa Liit

³¹ Vt. <https://humanrights.ee/2014/08/ajaloo-ja-uhiskonnaopetajate-suvekool-keskendub-tanavu-vordsele-kohtlemisele/>

³² Projekti koduleht: <https://www.integratsioon.ee/meie-mitmekultuuriline-lasteaed>

lasteaed. Abiks õpetajale Euroopa kolmandatest riikidest saabuvate ja lasteasutuse õppekeelest erineva koduse keelega laste õpetamisel³³, kuhu on koondatud Eesti erinevate piirkondade lasteaedade kogemusi uussisserändajate ja erineva koduse keelega laste õpetamisel ning nende toetamisel.

2011. aastal osales vabaihendus MTÜ Vitatiim koostöös Läti ja Leedu partneritega³⁴ Euroopa Komisjoni toetusel ellu viidud projektis "**Lõhume stereotüüpe – tugevdame sallivust**". Projekti raames anti muu seas välja ja tõlgiti eesti keelde käsiraamat **„Multikultuurse hariduse juhend**"³⁵, mille eesmärk on eelarvamuste muutmine ning pakkuda multikultuurse hariduse didaktilisi materjale ja praktilisi ülesandeid.

2011. aastal töötasid Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool ja Integratsiooni Sihtasutus Euroopa Sotsiaalfondi rahastuse abil välja kaheosalise õppematerjali "**Õppimine ja õpetamine mitmekultuurilises õpikeskkonnas**"³⁶ ning "**Õppimine ja õpetamine mitmekultuurilises õpikeskkonnas: keelekümblusprogrammi näitel**"³⁷. Õppematerjalid on suunatud eelkõige õpetajakoolituse üliõpilastele, aga ka õpetajatele ja lapsevanematele ning nende eesmärk on arendada mitmekultuurilist haridust Eestis. Õppematerjalid tutvustavad erinevaid kultuurikäsitlusi, õpetamisstrateegiaid mitmekultuurilises õpikeskkonnas toimetulekuks ja keelekümblusmetoodikat.

2016. aastal töötati Haridus- ja Teadusministeeriumi eestvedamisel välja kontseptsioon **„Koosõppiv kool**", mille eesmärk oli teise keele ja kultuuritaustaga õpilaste lõimumise soodustamine. Kontseptsiooni eesmärkideks oli kirjeldada mitmekultuurilisuse aspektist mitme õpetuskeelega koolide hetkeseisu, kirjeldada kvaliteedinõuded koolidele, kus õpib koos palju erineva keele- ja kultuuritaustaga õpilasi, töötada välja tugiteenuste kava, mis toetaksid õpetajaid mitmekultuurilisuse mõtestamisel ja edendamisel õppeasutuses ning piloteerida neid tugiteenuseid valitud koolides.

2016. aastal korraldasid Eesti Pagulasabi ja Tartu Ülikooli eetikakeskus koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga Ameerika Ühendriikide Suursaatkonna ja Hasartmängumaksu Nõukogu toetusel konverentsi **„Mitmekultuuriline kool – kuidas toetada õpilasi, lapsevanemaid ja õpetajaid?"**³⁸ Konverentsil jagasid oma kogemusi Ameerika Ühendriikidest pärit uussisserändajate koolikeskkonnas toetamisega tegelevad hariduseksperdid, käsitleti Eesti kogemust kultuuride paljususe ja usulise mitmekesisusega koolis ning võimalusi rändetaustaga õpilaste toetamiseks. Konverentsil osalejad said uusi meetodeid ja praktilisi nippe, mida rakendada nii koolihariduses kui ka noorsootöös.

Aastatel 2018-2020 viis Tartu Ülikool koostöös mitmete partneritega³⁹ Euroopa Regionaalarengu fondi toetusel ellu projekti **„Rändesõltuvus ja lõimumise väljakutsed Eesti riigile, tööandjatele, kogukondadele ja haridusele"**⁴⁰. Projekti eesmärk oli töötada välja teaduslikult põhjendatud innovaatilisi lähenemisi rände ja lõimumise protsesside juhtimiseks Eestis, eesmärgiga aidata kaasa majanduse arengule ja ühiskonna sidususe suurenemisele. Projekti raames töötati muuhulgas välja mitmekultuurilise kooli mudelid ning ka mitmeid

³³ https://www.integratsioon.ee/sites/default/files/242_Meie_mitmekultuuriline_lasteaed_2011.PDF

³⁴ Kultuur. Sallivus. Sõprus (Läti) ja Klaipeda mitmekultuuriline keskus (KLAMC, Leedu)

³⁵ <https://mitteformaalne.ee/wp-content/uploads/2020/09/Multikultuurse-hariduse-juhend.pdf>

³⁶ Muldma, M., Nõmm, J. koostanud A. Kukk. 2011. Õppimine ja õpetamine mitmekultuurilises õpikeskkonnas. Tallinna Ülikool, Tallinn

³⁷ Kebbinau, M., Aja, U. koostanud A. Kukk. 2011. Õppimine ja õpetamine mitmekultuurilises õpikeskkonnas: keelekümblusprogrammi näitel. Tallinna Ülikool, Tallinn

³⁸ Vt. <https://www.eetika.ee/et/sundmused/2016>

³⁹ Tallinna Ülikool, Mõttekoda Praxis, Rakendusuringute Keskus CentAR, Positium LBS

⁴⁰ Projekti koduleht: <https://ranne.ut.ee/>

õpetajatele suunatud õppematerjale töötamaks mitmekultuurilises õppekeskkonnas. Näiteks valmisid projekti raames juhendmaterjalid **"Mitemeperspektiivne ja kultuuritundlik ajalooõpetus Eesti koolides"**⁴¹, mis sisaldab metoodilist juhendit ja näidistunnikavasid, **"Koolikogukonna tugi uussisserändajatele: soovitused koolidele"**⁴², mis toetavad uussisserändajate kohanemist ning aitavad ennetada radikaliseerumist, käsiraamat **"Mitmekeelne erivajadusega õpilane koolis"**⁴³, mis juhhib õpetajate tähelepanu õppekeelest erineva emakeelega õpilastele, kes omandavad eesti keelt teise keelena, kuid kellel on lisaks mingi arenguline erivajadus, juhendmaterjal **"Etniliste konfliktide ja radikaliseerumise ennetamise soovitused koolidele"**⁴⁴, mis aitab koole kaasata radikaliseerumise, etniliste konfliktide ja vägivalda ennetamise protsessi.

Eesti Pagulasabi on viimase kümnendi jooksul viinud ellu mitmeid projekte, mis toetavad õpetajate valmisolekut töötamaks rändetausta ja eelkõige pagulasestaatuses lastega. Aastatel 2015-2017 viis Pagulasabi koos partneritega⁴⁵ Ameerika Ühendriikide Saatkonna toetusel ellu projekti **"Eesti koolide ettevalmistamine pagulustemaatika käsitlemiseks ja pagulaslaste haridustee toetamiseks"**⁴⁶, mille eesmärk oli koolitada õpetajaid käsitlema koolitunnis rände- ja pagulustemaatika ning toetama rahvusvahelise kaitse saajatest laste haridusteed. 2016. aastal korraldasid Eesti Pagulasabi ja Tartu Ülikooli eetikakeskus koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga Hasartmängumaksu Nõukogu ja Ameerika Ühendriikide Saatkonna toel konverentsi **"Pagulaslapsed Eesti koolis: toimetulek mitmekultuurilises keskkonnas"**⁴⁷, mille eesmärk oli muuhulgas arutleda, milline on Eesti haridussüsteemi valmisolek tegeleda usulise ja kultuurilise mitmekesisusega, parandada Eesti koolide ja haridustöötajate valmisolekut rahvusvahelise kaitse saajatest laste haridustee toetamiseks ning inimõiguste, rände- ja pagulustemaatika käsitlemiseks koolitunnis, õppida USA kogemustest, tutvustada metoodilisi materjale ja asjakohaseid praktilisi meetodeid inimõiguste, rände- ja pagulustemaatika õpetamiseks noortele. Koostöös Tartu Ülikooli ja Haridus- ja Teadusministeeriumiga viis Eesti Pagulasabi 2017. aastal Hasartmängumaksu Nõukogu toetusel ellu ka projekti **"Õpetajate ja noorsootöötajate rände- ja pagulusteemade alase kompetentsi tõstmine ning koolinoorte aktiveerimine rändeteemadel kaasarääkimiseks"**⁴⁸, mille eesmärk oli võimestada Eesti haridustöötajaid nii rände- ja pagulusteema noortega käsitlemise kui ka rändetaustaga laste haridustee toetamise alal. 2017. aastal käivitas Pagulasabi Haridus- ja Teadusministeeriumi toetusel **mobiilsed nõustamisgrupid haridusasutustes rände- ja pagulustaustaga laste õppetööga seonduvate küsimuste käsitlemiseks**⁴⁹, mille eesmärgiks oli tõsta haridustöötajate professionaalset enesekindlust rände- ja pagulustaustaga laste õpetamisel. Aastatel 2017-2018 viisid Pagulasabi ja Tartu Ülikooli eetikakeskus koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumi ja SA Innovega Välisministeeriumi toetusel ellu projekti **"Avatud algus: Eesti lasteaedade valmisoleku tõstmine rändetaustaga laste vastuvõtmisel ning kultuuriliselt ja usuliselt mitmekesise ja**

⁴¹ https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/rita_mitemeperspektiivse_ajalooopetuse_metoodiline_juhend.pdf

⁴² https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/tp5_soovitused_kool.pdf

⁴³ https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/kasiraamat_mitmekeelne_erivajadusega_opilane_koolis.pdf

⁴⁴ https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/konfliktide_ja_radikaliseerumise_ennetamise_soovitused_koolidele.pdf

⁴⁵ Tartu Ülikool, Kiusamisvaba Haridustee Liikumine ja Haridus- ja Teadusministeerium

⁴⁶ Projekti koduleht: <https://www.pagulasabi.ee/projektid/eesti-koolide-ettevalmistamine-pagulustemaatika-kasitlemiseks-ja-pagulaslaste-haridustee>

⁴⁷ Konverentsi kodulehekülg: <https://www.pagulasabi.ee/projektid/haridustootajatele-suunatud-konverentsi-korraldamine-pagulustemaatika-noortega-kasitlemise>

⁴⁸ <https://www.pagulasabi.ee/projektid/opetajate-ja-noorsootajate-rande-ja-pagulusteemade-alase-kompetentsi-tostmine-ning>

⁴⁹ <https://www.pagulasabi.ee/projektid/mobiilsete-noustamisgruppide-kaivitamine-haridusasutustes-pogenikustaustaga-laste-oppetooga>

salliva õpikeskkonna toetamisel⁵⁰. Projekti eesmärk oli tõsta Eesti lasteaedade valmisolekut rändetaustaga, kitsamalt pagulasstaatusega laste vastuvõtmisel ning kultuuriliselt ja usuliselt mitmekesise ja salliva õpikeskkonna toetamisel. Projekti käigus jagati omavahel parimaid praktikaid, koolitati lasteaia õpetajaid, tehti õppereis Soome, töötati välja lasteaiaõpetajatele mõeldud käsiraamat ja õppevideod ning korraldati konverents, kus arutati mitmekultuurilise rühmaruumi väljakutsete ja võimaluste üle. Aastatel 2019 kuni 2021 pakkus Pagulasabi Haridus- ja Teadusministeeriumi toetusel **toetavaid tegevusi lasteaedade õpetajatele ja töötajatele erineva rändetaustaga laste vastuvõtmisel ning mitmekultuurilisust toetava õpikeskkonna loomisel**⁵¹. Projektide raames töötati välja nõustamisprogramm ja nõustati lasteaedade õpetajaid, viidi läbi e-kohtumiste sari kogemuste vahetamiseks ning õpetajate täiendamiseks.

2021. aastal viis Tallinna Veerise Lastead koostöös Jaan Tõnissoni Instituudiga Euroopa Liidu rahastusel ellu projekti „**Mängu kaudu õppimise rõõm: mitmekesisus / mitmerahvuslus / mitmekultuurilisus ja jätkusuutlik areng alushariduses**“⁵², mille eesmärk oli edendada maailmahariduse põhimõtteid alushariduses. Projekti käigus toimusid õpetajate koolitused, kogemuste vahetused ning omandatud uute teadmiste ja kogemuste rakendamine igapäevases õppetöös.

LGBT+ ÕPILASTE VÕRDNE KOHTLEMINE

Aastatel 2013-2014 viis Eesti Inimõiguste Keskus koostöös Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskusega ellu projekti „**Inimõigused, LGBT ja koolikiusamine**“⁵³. Projekti eesmärgiks oli tõsta teadlikkust LGBT küsimuste alal koolides ja LGBT küsimuste käsitlemise näidise loomine kolmes pilootkoolis. Selleks arendati välja õpetajatele ja teistele koolis töötavatele spetsialistidele suunatud täienduskoolituse programm, viidi kolmes üldhariduskoolis läbi süvendatud koolitused inimõiguste, LGBT ja koolikiusamise teemal, analüüsiti koolide strateegilisi dokumente ning aidati korraldada koolides kiusamisvaba nädal. Projekti lõpus toimusid koolitused koolijuhtidele, et tutvustada pilootkoolide tegevust ja kogemusi.

Aastatel 2020-2022 viib Eesti LGBT Ühing koostöös partneritega⁵⁴ Aktiivsete Kodanike Fondi toetusel ellu projekti „**LGBT-teemaline haridus- ja teavitustegevus haridusvaldkonnas turvalise ja kaasava koolikeskkonna loomiseks LGBT+ noortele**“⁵⁵, mille eesmärk on luua kaasav ja turvaline koolikeskkond LGBT+ noortele Eestis. Selleks töötatakse välja õppematerjalid koolinoortele, viiakse läbi koolitused haridustöötajatele, arendatakse koostööd erinevate asutuste ja organisatsioonide vahel, teavitatakse haridusvaldkonna spetsialiste ning ühiskonda laiemalt LGBT+ teemadel.

4.3. Soopõhise vägivalla teemalised projektid ja arendustegevus

Aastal 2012 andis Eesti Naisteühenduste Ümarlaud Hasartmängumaksu Nõukogu rahastusel välja käsiraamatu „**Sooline vägivald ja perevägivald**“⁵⁶. Peamiselt ühiskonnaõpetuse ja

⁵⁰ Projekti koduleht: <https://www.pagulasabi.ee/projektid/avatud-algus-est-est-lasteaedade-valmisoleku-tostmine-randetaustaga-laste-vastuvotmisel-ning>

⁵¹ Vt. <https://www.pagulasabi.ee/projektid/opetajaskonna-ettevalmistamine-randetaustaga-lastele-toetava-opikeskkonna-loomiseks>, <https://www.pagulasabi.ee/projektid/lastega-tootavate-spetsialistide-toetamine-loimiva-keskkonna-loomisel> ja <https://www.pagulasabi.ee/projektid/lastega-tootavate-spetsialistide-toetamine-loimiva-keskkonna-loomisel-0>

⁵² Vt. <https://www.tallinn.ee/est/veerise/Uudis-Projekt-10>

⁵³ Projekti koduleht: <https://humanrights.ee/tegevused/inimoigused-lgbt-ja-koolikiusamine/>

⁵⁴ Kiusamisvaba Kool, Eesti Õpilasesinduste Liit ja Eesti Noorteühenduste Liit

⁵⁵ Projekti koduleht: <https://www.lgbt.ee/turvaline-kool>

⁵⁶ Soo, K., Reitemann, E., Laan, T. (2012). Sooline vägivald ja perevägivald. ENÜ Sihtasutus, Tallinn 2012. http://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat_.pdf

inimeseõpetuse õpetajatele suunatud käsiraamat käsitleb soolise ja perevägivalda teemasid, soovituslikke küsimusi ja aruteluteemasid ning sisaldab ka juhiseid õpetajale ja perevägivalda kogenud lapsele või noorukile.

Aastatel 2014-2015 viisid Eesti Seksuaaltervise Liit ja Tartu Ülikooli Inimeseõpetuse Ühing EMP toetuste Vabühenduste Fondi rahastusel ellu projekti „**Seksuaalõiguste kui inimõiguste käsitlemine koolis ja sellealase teadlikkuse edendamine eelkõige vene noorte kogukonnas**“⁵⁷. Projekti eesmärgiks oli tõsta venekeelsete õpetajate teadlikkust seksuaalõiguste teemal. Selleks viidi läbi vene emakeelega õpetajatele suunatud koolitus, kus käsitleti seksuaalhariduse teemasid, mis on seotud soostereotüüpide ja tervise seoste lahtimõtestamisega, seksuaalsuse kujutamise meedias, seksuaalvähemustega, soovimatu rasedusega, lähisuhte- ja seksuaalvägivaldaga. Lisaks koolitustele arendati erialaseid koostöö- ja suhtlusvõrgustikke, et vahetada teavet ja kogemusi, loodi Seksuaaltervise Liidu ja Inimeseõpetuse Ühingu kodulehtedele venekeelsed sektsioonid, võimaldati varasemast ladusamalt ühingu liikmeks astuda ning koostati noortele mõeldud venekeelsed teabetekstid. Projekti käigus valmistati ette ja viidi läbi koolitused vägivalda ennetuse teemal lähi- ja seksuaalsuhetes ka eestikeelsete koolide õpetajatele.

Aastatel 2021-2022 töötab Tartu Ülikooli seksuaaltervise uuringute keskus Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimisel välja **noorte kohtinguvägivalda ennetamise digiõppematerjalid õpilasele ja õpetajatele**⁵⁸. Õppekomplekti õpetajatele mõeldud metoodiline juhend on nii kontakt- kui digitundide andmiseks III kooliastmes (valmis aastal 2021) ja gümnaasiumis (valmib aastal 2022) ning õppekomplekt sisaldab materjale kokku seitsme õppetunni andmiseks.

Aastatel 2021-2022 osaleb Eesti Naiste tugi- ja teabekeskus rahvusvahelises Euroopa Liidu ja Kodanikuühiskonna Sihtkapitali toetatud projektis „**Free from sexism and sexual harassment at school**“⁵⁹, mille eesmärk on toetada haridusasutusi stereotüüpide ja soolise vägivalda, eriti seksismi, seksuaalse ahistamise ja homfoobse vägivalda tuvastamisel ja ennetamisel nende igapäevatoos. Selleks töötatakse välja veebipõhine lahendus koolidele seksuaalse ahistamise juhtumite raporteerimiseks.

Aastatel 2020-2022 osaleb Eesti Naiste tugi- ja teabekeskus rahvusvahelises Erasmus+ rahastatud projektis „**Building teachers competence about cyber violence against girls**“⁶⁰. Projekti eesmärk on koondada kübervägivalda ja soolise võrdsuse valdkonna eksperdid, et töötada välja haridus- ja noorsootöötajatele ning koolidele suunatud õppematerjalid, mis käsitlevad tüdrukutevastast kübervägivalda. Uuringu raames viiakse nelja Euroopa riigi koolidirektorite seas läbi küsitlus koolides toimuva kübervägivalda kohta, toetatakse õpetajaid ja teisi spetsialiste uute innovaatiliste õpetamisviiside väljatöötamisel, töötatakse välja e-kursus, edendatakse piiriülest koostööd ning vahetatakse teadmisi ja kogemusi kübervägivalda ennetamisel ja sellele reageerimisel erinevates Euroopa riikides.

⁵⁷ Projekti koduleht: <https://www.estl.ee/projektid/l%C3%B5ppenuud-projektid/5/?m=459>

⁵⁸ Vt. <https://www.opiq.ee/Kit/Details/395>

⁵⁹ Projekti koduleht: <https://freasco.eu/>

⁶⁰ Vt. <https://www.fdv.uni-lj.si/en/research/research-centres/department-of-sociology/centre-for-social-informatics/news/the-project-cybersafemooc-continues-the-projects-odklikni!-and-cybersafe>

4.4. Kokkuvõte

Alatest 2011. aastast on Eestis viidud läbi mitmeid projekte ja arendustegevusi, mis on olnud suunatud õpetajate pädevuse tõstmisele soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla teemal.

Soolise võrdõiguslikkuse edendamise valdkonnas on üheks olulisemaks organisatsiooniks olnud Eesti Naisteühenduste Ümarlaud, kes on viinud antud perioodil ellu mitmeid väga mahukaid ja erinevaid tegevusi hõlmavaid projekte. Eesti Naisteühenduste Ümarlaua kõrval on mitmeid projekte teinud ka Tallinna Ülikool ja Mõttekoda Praxis. Õpetajate soolise võrdõiguslikkuse alase pädevuse tõstmiseks on erinevate projektide ja arendustööde raames tehtud väga erinevaid tegevusi: viidud läbi õpetajate teadlikkust ja hoiakuid kaardistavaid uuringuid, koostatud kogumikke, käsiraamatuid ja juhendmaterjale, töötatud välja koolitusmaterjale ja viidud ellu koolitusi, tehtud õppevisiite, arendatud koostöövõrgustikke jpm.

Võrdse kohtlemise teemal hariduses on viimase kümnendi jooksul viidud Eestis ellu arvukalt projekte. Suur osa neist hõlmab õpetajate pädevuse tõstmist töötamaks erivajadustega lastega ning kuna selle teemalisi projekte on Eesti riigi ja Euroopa Sotsiaalfondi toetusel tehtud väga palju (igal Eesti koolil on olnud võimalik vastavat taotlust esitada), ei hakatud käesolevas analüüsis neid eraldi välja tooma. Projekte ja arendustööd on tehtud ka õpetajate pädevuse tõstmiseks töötamaks erineva keele ja kultuuritaustaga õpilastega ning seeläbi edendamaks nende õpilaste võrdset kohtlemist. Peamiseks tegevuseks on seejuures olnud erinevate juhendmaterjalide väljatöötamine. Olulisematest projektide elluvijatest tuleb Tallinna ja Tartu ülikoolide kõrval ära märkida Eesti Pagulasabi, kes on järjepidevalt algatanud projekte, mis tõstavad õpetajate pädevust töötamaks eelkõige pagulastaustaga õpilastega.

Projekte ja arendustegevusi, mis on suunatud õpetajate pädevuse tõstmisele soopõhise vägivalla teemal on olnud vähem. Positiivse arenguna torkavad silma viimased paar aastat, mil on algatatud juba kolm selleletemalist projekti. Olulisemateks projektide elluvijateks soopõhise vägivalla teemadel on olnud Tartu Ülikool ja Eesti Naiste tugi- ja teabekeskus. Peamiselt on projektide raames välja töötatud või veel välja töötamisel erinevad juhendmaterjalid, kuid on töötatud välja ja viidud läbi ka koolitusi.

5. Õpetajate tasemeõppe ja täiendus- koolituse õppekavade analüüs

5.1. Õpetajakoolituse tasemeõppe õppekavad

Õpetajakoolituse tasemeõppe õppekavade analüüsiks valiti viis õppekava: alushariduse pedagoogi bakalaureuse taseme õppekava, klassiõpetaja integreeritud õppe ja mitme aine õpetaja magistri õppekava Tallinna Ülikoolist ning humanitaar- ja sotsiaaalainete õpetamine põhikoolis bakalaureuse ja õpetajahariduse magistritaseme õppekava Tartu Ülikoolist. Üksikasjalik ülevaade soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla teemade käsitlemisest analüüsitud õppekavade eesmärkides, õpiväljundites ja õppeainetes on toodud lisa 1 tabelis 1.

TLÜ ALUSHARIDUSE PEDAGOOGI BAKALAUREUSE ÕPPEKAVA (ÕPPEKAVA KOOD EHISES 1541)

Õppekava üldises eesmärgi kirjelduses, õpiväljundites ja moodulites soolise võrdõiguslikkuse teemat käsitletud ei ole.

Ka võrdse kohtlemise teemat pole eesmärgi kirjelduses ega õpiväljundites esile tõstetud. Õppekava kümnest moodulist kolmes – erialase didaktika, erialaste valikainete ning hariduspsühholoogia ja eripedagoogika aluste moodulis – käsitletakse rohkemal või vähemal määral võrdse kohtlemise temaatikat, kuid eelkõige erivajadustega lapse ning erineva keele ja kultuuritaustaga lapse toetamise kaudu. Näiteks erialase didaktika mooduli õpiväljundites tuuakse üldisemalt välja lapse individuaalsetest eripäradest lähtumine, kuid ei ole täpsemalt selgitatud, mida selle all silmas peetakse. Hariduspsühholoogia ja eripedagoogika aluste mooduli üheks eesmärgiks on muuhulgas saada ülevaade lapse arengulistest erivajadustest ning mooduli õpiväljunditena on toodud nii teadlikkus lapse individuaalsetest eripäradest, erivajadustest kui ka kultuurilistest eripäradest.

Nimetatud õpiväljundeid aitavad saavutada mitmed mooduli raames pakutavad erialaained nagu „Arengulised erivajadused koolieelses eas“, „Arenge- ja erivajaduste hindamine“ ning „Erineva kultuuri- ja keeletaustaga õpilaste toetamine“. Lisaks on antud õppekava valikainete moodulis rõhutatud oskust luua mitmekultuurilist mängu- ja õpikeskkonda ning valikainena saab võtta erivajadustega laste kõne arendamise kursust.

TLÜ KLASSIÕPETAJA INTEGREERITUD ÕPPE ÕPPEKAVA (ÕPPEKAVA KOOD EHISES 1514)

Soolise võrdõiguslikkuse teemasid õppekavas ei kajastata.

Õppekavas on viidatud erivajadustega ja ilmselt ka teise emakeele ja kultuuritaustaga laste võrdsele kohtlemisele, tuues välja eesmärgi valmistada õpetajad ette muuhulgas erinevate vajadustega õpilaste arendamiseks ning õpiväljundina oskused toetada erinevate võimetega õpilasi. Õppekava koosneb üheksast moodulist ning neist kolmes on mooduli eesmärgis ja/või õpiväljundites tõstetud esile haridusliku erivajadusega õpilaste toetamine ning mitmekultuurilise õpikeskkonnaga toimetulek. Erineva keele ja kultuuritaustaga, õpiraskuste ja hariduslike erivajadustega õpilaste toetamise õppeained on antud õppekavas kohustuslikud. Seega on õppekavas pööratud mõningal määral tähelepanu küll erivajadustega laste ning

erineva keele ja kultuuritaustaga õpilaste võrdsele kohtlemisele, kuid mitte sugude vahelise võrdsuse teemale.

TLÜ MITME AINE ÕPETAJA MAGISTRI ÕPPEKAVA (ÕPPEKAVA KOOD EHISES 1634)

Õppekavas soolise võrdõiguslikkuse teemat välja toodud ei ole.

Ka võrdse kohtlemise teemat pole välja toodud õppekava üldises eesmärgi kirjelduses, õpiväljundites ega üheski õppekava kuue mooduli eesmärkides ja õpiväljundites. Võrdse kohtlemise teema kajastub vaid ühe mooduli („Üldkasvatusteaduslikud ja psühholoogiaained“) valikainete nimekirjas, millest leiab ainekursusi mitmekultuurilise õpikeskkonna ning õpiraskuste ja erivajadustega õpilaste toetamise teemal. Seega ei pruugi õppekava läbinud üliõpilane võrdse kohtlemise teemadega kokku puutuda, kui ta just ise pole antud õppeaineid endale valikainete raames valinud.

TÜ HUMANITAAR- JA SOTSIAALAINETE ÕPETAMINE PÕHIKOOLIS BAKALAUREUSE ÕPPEKAVA (ÕPPEKAVA KOOD EHISES 2400)

Õppekava üldises eesmärgi kirjelduses, õpiväljundites ega ühegi mooduli kirjelduses soolise võrdõiguslikkuse teematikat välja toodud ei ole. Õppekava kohustuslikus Humanitaar- ja sotsiaalainete moodulis on aga kohustuslikuks õppeaineks kursus „Mitmekesisus hariduses“, mille raames käsitletakse muuhulgas soo ja soolise võrdõiguslikkuse teematikat.

Võrdse kohtlemise teemale ei viidata ei õppekava eesmärgi kirjelduses ega õpiväljundites. Küll aga käsitletakse võrdse kohtlemise teemadest kaasavat haridust ja mitmekesisust kahes õppekava kohustuslikus moodulis. Nii on õppimise ja õpetamise aluste mooduli üheks õpiväljundiks valmidus märgata õppijate erinevusi ja erivajadusi ning kohustuslikuks õppeaineks on kaasava hariduse ainekursus. Humanitaar- ja sotsiaalainete mooduli ühe õpiväljundina on toodud oskus hinnata mitmekultuurilise õpikogukonna väärtusi ja kavandada õppeprotsessi mitmekesisuses õpirühmas. Mooduli raames on kohustuslikuks õppeaineks kursus „Mitmekesisus hariduses“, milles käsitletakse nii erinevate keelte, kultuuride, usuliste tõekspidamiste ja sotsiaalmajandusliku tausta, kui ka seksuaalse identiteedi teematikat. Lisaks on antud õppekava humanitaar- ja sotsiaalainete valikmoodulis võimalik võtta ainekursust hariduslike erivajadustega laste toetamise teemal.

TÜ ÕPETAJAHARIDUSE MAGISTRITASEME ÕPPEKAVA (ÕPPEKAVA KOOD EHISES 162717)

Õppekava eesmärkides, õpiväljundites ega moodulites soolise võrdõiguslikkuse teematika ei kajastu.

Võrdse kohtlemise teemat käsitletakse üldisemalt õppekava õpiväljundites, kus õppekava läbinud üliõpilane peaks mh oskama arvestada õppija vajaduste ja individuaalsete eripäradega. Võttes arvesse õppekava moodulite eesmäärke ja õpiväljundeid võib järeldada, et õppija vajaduste ja/või individuaalsete eripärade all peetakse siin silmas eelkõige hariduslikke erivajadusi. Näiteks tuuakse õppekava kohustuslikus õpetajakoolituse kutseõpingute alusmoodulis ühe õpiväljundina oskus arvestada hariduslike erivajadustega, kuid mitte teiste võimalike eripärade/vajadustega, ning kohustuslikuks õppeaineks on kaasava hariduse kursus. Ka õppekava kohustuslikus praktikamoodulis tuuakse õpiväljundina esile õppijate eripäradega arvestamine ning eraldi on sealjuures esile toodud vaid hariduslike erivajadustega arvestamine. Seega käsitletakse õppekavas võrdse kohtlemise teemadest vaid erivajadustega laste teematikat ning soo ja teistel alustel võrdse kohtlemise aspektidele tähelepanu pööratud ei ole.

5.2. Õpetajate täienduskoolituse õppekavad

Õpetajate erialaste oskuste arendamisele suunatud täienduskoolitusi pakutakse Eestis igal õppeaastal üle saja. Analüüsima, mis määral käsitletakse täienduskoolitustes soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalda teemat tehti esmalt lihtne analüüs Tallinna Ülikoolis, Tartu Ülikoolis ja andmebaasis Juhan pakutavate täienduskoolituste nimekirjast ning vaadati, kui paljude koolituste pealkirjad käsitlevad nimetatud teemasid. Analüüsi tulemusena selgub, et analüüsitud 239 erinevast koolitusest ühes (ehk alla 1%) käsitleti soolise võrdõiguslikkuse teemat (kursus „Autonoomsed naised: liberalismi ja feminismi mõjud“ Tartu Ülikoolis), kümnes (ca 4%) käsitleti erineva emakeele ja kultuuritaustaga laste õpetamist, 16 (ca 7%) koolituse nimes peegeldusid erivajadustega lapse õpetamisega seonduvad märksõnad ning kolm (ca 1%) kursust käsitlesid lapse seksuaalse turvalisuse ja/või suhtevägivalda teemasid.

Õpetajakoolituse täiendusõppe õppekavade analüüsiks valiti viis õppekava: „Vaimne tervis ja turvalisus koolikeskkonnas“ ning „Võimestav kommunikatsioon õpetaja heaolu suurendamiseks“ Tallinna Ülikoolist, „Ettevõtlus- ja karjääriõppe koolitusprogrammi“ baastase Harnos ja täienduskoolitused „Haja- ja distantsõppe võlu ja valu“ ning „Lapse loovuse toetamine lasteaias“ Tartu Ülikoolist. Üksikasjalik ülevaade soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalda teemade käsitlemisest toodud täienduskoolituste eesmärkides, õpiväljundites ja koolituse teemades on toodud lisa 1 tabelis 1.

VAIMNE TERVIS JA TURVALISUS KOOLIKESKKONNAS. ÕPETAJATE TÄIENDUSKOOLITUS TALLINNA ÜLIKOO LIS 2021/2022. ÕA

Kuigi koolituse kirjelduses tuuakse koolituse eesmärgina õpilaste tervikliku ja vajaduspõhise arengu toetamine, ei ole teemat laiendatud, mistõttu pole aru saada, kas koolituses pööratakse tähelepanu ka soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise teemadele. Antud teemad ei kajastu kuidagi ka õpiväljundites ega koolituse sisukirjelduses.

VÕIMESTAV KOMMUNIKATSIOON ÕPETAJA HEAOLU SUURENDAMISEKS. ÕPETAJATE TÄIENDUSKOOLITUS TALLINNA ÜLIKOO LIS 2020/2021. ÕA

Soolise võrdõiguslikkuse teemat koolituse eesmärgis, õpiväljundites ega sisukirjelduses puudutatud ei ole. Küll aga on koolituse õpiväljundina viidatud võrdse kohtlemise teemale kaasava hariduse ideede ja põhimõtete järgmise kontekstis.

ETTEVÕTLUS- JA KARJÄÄRIÕPPE KOOLITUSPROGRAMM (BAASTASE). ÕPETAJATE TÄIENDUSKOOLITUS HARNOS 2021/2022. ÕA

Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise teemat koolituse eesmärgis, õpiväljundites ega sisukirjelduses käsitletud ei ole.

HAJA- JA DISTANTSÕPPE VÖLU JA VALU. ÕPETAJATE TÄIENDUSKOOLITUS TARTU ÜLIKOO LIS 2021/2022. ÕA

Koolituse eesmärgis, õpiväljundites ega sisukirjeldustes soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise teemadele viidatud ei ole. Koolituse õpiväljundina tuuakse üldisemalt välja õpilase eripäradega arvestamise olulisus, mis võib küll viidata näiteks erivajadustega ja teise emakeele ja kultuuritaustaga õpilastele, kuid vastav selgitus õpiväljundi kirjelduses puudub.

LAPSE LOOVUSE TOETAMINE LASTEAIAS. KOOLIEELSETE LASTEASUTUSTE ÕPETAJATE TÄIENDUSKOOLITUS TARTU ÜLIKOOIS 2021/2022. ÕA

Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise teemasid koolituse eesmärgis, õpiväljundites ega sisukirjelduses käsitletud ei ole.

5.3. Kokkuvõte

Soolise võrdõiguslikkuse teemasid uuritud 2020/2021. ja 2021/2022. õppeaastatel toimunud tasemeõppe erialade õppekavades välja toodud ei ole. Mitme õppekava eesmärgina on seatud ja õpiväljundites välja toodud küll õpilase individuaalsete eripäradega arvestamist, kuid seda ei saa pidada seotuks soolise võrdsuse põhimõtte õpetamisega. Kui võrdõiguslikkuse teemad seotaks lapse individuaalsete eripäradega tekiks oht, et soolisest võrdsusest ei räägita, vaid halvimal juhul kinnistatakse soostereotüüpe või õigustatakse soolist diskrimineerimist. Arvestades vastavate õppekavade õppeaineid, võib eeldada, et individuaalsete eripäradena peetakse silmas õpilase erinevat emakeelt ja kultuurilist tausta ning hariduslikke erivajadusi. Soolise võrdõiguslikkuse teemat käsitletakse vaid õppekavas „Humanitaar- ja sotsiaalainete õpetamine põhikoolis“ Tartu Ülikoolis, mille raames on kohustuslikuks õppeaineks kursus „Mitmekesisus hariduses“, kus käsitletakse lisaks erinevate keelte, kultuuride, usuliste tõekspidamiste ja sotsiaalmajandusliku tausta teemadele ka sugu ja soolist võrdõiguslikkust ning seksuaalse identiteedi temaatikat. Samas õppekava ja selle moodulite üldisemas kirjelduses soolise võrdõiguslikkuse temaatikale viidatud ei ole.

Erineva keele ja kultuuri ning hariduslike erivajadustega laste võrdse kohtlemise teemat käsitletakse õpetajakoolituse tasemeõppe õppekavades läbivamalt. Kaasava hariduse ja/või erivajadustega laste õpetamist puudutavad õppeained on kaasatud kõikidesse uuritud õpetajakoolituse tasemeõppe õppekavadesse ning pea kõikides õppekavades on ainekursused, mis käsitlevad erineva kultuuri- ja keeletaustaga õpilaste õpetamist ja toetamist.

Uuringusse kaasatud õpetajate täienduskoolituse õppeainete seas leidis vaid üks soolise võrdõiguslikkuse teemat käsitlev kursus. Veidi rohkem oli võrdse kohtlemise teemalisi koolitusi, täpsemalt erineva keele ja kultuuritaustaga ning erivajadustega lastega töötamisest. Üksikud koolitused käsitlesid ka lapse seksuaalse turvalisuse ja suhtevägivalla teemasid. Analüüsitud täienduskoolituste õppekavades keskendutakse valdavalt oma spetsiifilisele teemavaldkonnale ning kui koolitus soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise või soopõhise vägivalla teemat otseselt ei puuduta, siis valdavalt neid teemasid koolituste õppekavades ei kajastata. Mõnikord tuuakse õppekavades välja õpilaste eripäradega arvestamist, kuid sarnaselt tasemeõppe õppekavadele seda terminit kuidagi avamata või viidates kaasava hariduse põhimõtetega arvestamisele.

Seega soolise võrdõiguslikkuse temaatika kajastamine õpetajahariduse õppekavades sisuliselt puudub ning kui neid teemasid ka erinevates õppeainetes või täienduskoolitustes kajastatakse, sõltub see iga lektori individuaalsest nägemusest, kas ja kuidas teemat kursuse raames käsitleda.

6. Õppeainete ja täienduskoolituste ülevaade ja analüüs

6.1. Soolise võrdõiguslikkuse teemalised õppeained ja koolitused

Konkreetset õpetajakoolituse üliõpilastele ja tegevõpetajatele suunatud soolise võrdõiguslikkuse teemalisi õppeaineid ja täienduskoolitusi on viimase kümne aasta jooksul olnud mõned üksikud (vt Tabel 2). Tallinna Ülikoolis on võimalik soo ja hariduse teemalist kursust võtta valikainena ning Tartu Ülikoolis pole viimastel aastatel vastavat ainekursust avatud. Mõlemas ülikoolis saavad teemast huvitatud üliõpilased võtta valikainena ka laiemalt soolise võrdõiguslikkuse teemalisi kursusi, kuid soolise võrdõiguslikkuse teemad hariduses ei pruugi neis kursustes olla hõlmatud.

Ülikoolides antavate õppeainete ja täienduskoolituste autoriõigused kuuluvad valdavalt koolituste läbiviijatele ning materjalide taaskasutamiseks on vajalik küsida vastaja koolitaja luba.

TABEL 2. AASTAST 2011. ANTAVAD/ANTUD SOOLISE VÕRDÕIGUSLIKKUSE TEEMALISED ÕPPEAINED JA TÄIENDUSKOOLITUSED

Õppeaine/koolituse nimetus ja kood	Õppe-aastad	Koolitaja	Kirjeldus/eesmärk
Õpetajakoolituse üliõpilastele ja/või tegevõpetajatele suunatud õppeained/koolitused			
Sugu ja haridus SHUH.08.006	2016-2018	Tartu Ülikool	Aine eesmärk on tutvustada soo rolli ja mõju hariduse erinevatel tasanditel ning seda, kuidas sooaspekt hariduses kandub edasi teistesse valdkondadesse (töö, karjäärivõimalused, avalik arvamus jmt). Samuti on aine eesmärgiks tutvustada erinevate sekkumismehhanismide (nt soo lõimimine) kasutamise võimalusi ja – vajadust hariduses.
Soolise võrdõiguslikkuse uuringud täiskasvanute ja kogukonnahariduses EXT5689	2019-2021	Tallinna Ülikool	Anda üliõpilastele võimalus analüüsida feministlikke ning mehelikkuse teooriaid, mis toetavad täiskasvanutega töötamist, selleks et arendada üliõpilaste epistemoloogilisi teadmisi ja hoiakuid.
Haridus, kasvatus ja sugupool KAI7014.HR	2011-2021	Tallinna Ülikool	Suunata õppijad teadvustama ja märkama erinevate sugupoolte erinevat tegelikkust, õiguseid ja positsioneerumist ühiskonnas, tutvustada soolisusega seotud põhimõistestikku ja problemaatikat hariduse ning kasvatuses valdkonnas, õppida analüüsima haridusinstituutide tavapärase praktikate toimet soostereotüüpide taastootmisele ja ära tundma nende tagajärgi, tutvustada võimalusi sootundlikuks pedagoogikaks ja teadlikuks võrdõiguslikkuseks hariduses, suunata õppijad märkama ja analüüsima omaenese eluajaloo soolisusega seotud aspekte ja reflekteerima oma vastavat tegevust pedagoogilistes protsessides.
Sooteadlikkus koolis – mis ja milleks? Õpetajate täienduskoolitus	2015	Praxis	Kahepäevase täienduskoolituskursuse eesmärk on tutvustada soo rolli hariduses ja sooteadlikkuse mõju koolis. Muuhulgas käsitletakse kursusel seda, kuidas ära tunda soostereotüüpset lähenemist enda, oma kolleegide ja õpilaste käitumises ning tutvustatakse stereotüüpide vaba õpetamise õpetamisprotsessi lõimise võimalusi.
Õppeained ja koolitused, mida õpetajakoolituse üliõpilased ja/või tegevõpetajad saavad võtta valikainena			
Naine ja seksuaalsus folklooris ja ühiskonnas FLKU.04.127	2015-2022	Tartu Ülikool	Tutvustatakse eesti perekonna ajaloo uurimise allikaid, pöörates põhitähelepanu naise rollile, suhetele ja seksuaalsuse väljendustele vanemas rahvaluules ja valitud ajaloolistes allikates. Arutletakse ka naise rolli üle tänapäeva eesti ühiskonnas.
Sugu, seksuaalsus, antropoloogia FLKU.03.085	2014-2021	Tartu Ülikool	Kursus loob sissejuhatuse soo ja seksuaalsuse ning feministliku antropoloogia valdkondadesse. Tugineme erinevatest kultuurilistest ja ajaloolistest kontekstidest pärinevatele materjalidele, mis käsitlevad kriitiliselt soo tähendust ühiskonnas. Kursuse jooksul puututakse kokku küsimustega soo materialiseerumisest; LGBT aktivismist; soo, rassi ja klassi interseksionaalsusest; transsooliste subjektide käsitlustest;

			seksuaalsetest subkultuuridest, ja kehalisusest, toetudes eetilistele suundumustele feministlikust ja queer-teooriast.
Teoloogia ja soolisuus USUS.02.056	2011-2021	Tartu Ülikool	Religiooni ja soolisuuse probleemide kriitiline käsitlus.
Ühiskonna sooline tasakaal(utus): analüüs ja lahendusvõimalused SHUH.08.007	2016-2019	Tartu Ülikool	Aine eesmärk on anda ülevaade sellest, mida tähendavad sooline võrdõiguslikkus ja võrdsed võimalused, arutletakse, miks on võrdsed võimaluste teema oluline, kuidas see peegeldub ja kajastub poliitikates, strateegiates, otsustes, seadusandluses Eestis ja mujal maailmas ning kuidas kõik nimetatud mõjutab meeste ja naiste elu. Kursusel osaleja saab põhjaliku ülevaate soolise ebavõrdsuse olemusest ja tekkemehhanismidest, analüüsivõimalustest ja lahendusviisidest erinevates eluvaldkondades.
Soouuringud FLLC.00.004	2016-2021	Tartu Ülikool	Kursus annab ülevaate soouuringute erinevatest harudest (feminism, maskuliinsuse- ja queer uuringud) ja kesksetest soolisusega seotud problemaatikatest humanitaarteadustes ja tutvustab soouuringute keskseid mõisteid (sugu, erinevus, subjektsus, keha, seksuaalsus) ja teooriaid (feministlikud teooriad, mehelikkuse teooriad ja queer teooria) ning näidata nende rakenduspotentsiaali eri valdkondades. Kursus aitab luua esmaseid oskusi soo kui olulise analüüsikategooria tuvastamiseks ja rakendamiseks õppeprotsessis.
Sooline võrdõiguslikkus STS7015.YK	2011-2013	Tallinna Ülikool	Kursuse eesmärgiks on anda ülevaade ja põhiteadmised kaasaegsetest õiguslikest, sotsiaalteaduslikest, soouuringulistest ning sotsiaalpoliitilistest suundumustest seoses naiste ja meeste õiguste, kohustuste, vastutuse ja võimaluste võrdsuse nõudega. Üliõpilased omandavad suutlikkuse kriitiliselt analüüsida ja hinnata sotsiaalseid protsesse soo kategooria aspektist, täiendada oma uurimistööd uue vaatenurgaga, mõista soolise võrdõiguslikkuse poliitika kui sotsiaalpoliitika selgepiirilise alavaldkonna olemust Eestis ja Euroopa Liidus, seostada teoreetilisi teadmisi naiste ja meeste võrdsuse kohtlemise normide järgimisega praktikas ja sotsiaalprogrammide hindamisel.
Soo- ja perekonnasotsioloogia RAS6024.YK	2015-2021	Tallinna Ülikool	Luaa eeldused orienteerumaks kaasaegse soo- ja perekonnasotsioloogia uurimisvaldkondade põhimõistetes ja teoreetilistes alustes. Toetada valmisolekut arutleda soo- ja perekonnasotsioloogia kesksete uurimisteede praktiliste väljundite üle igapäevaelu kontekstis.
Soosotsioloogia RAS6280.YK	2011-2015	Tallinna Ülikool	Kursuse eesmärk on aidata üliõpilastel mõista sugu kui sotsiaalselt konstrueeritud kategooriat ning sookategooria läbivust erinevates ühiskonnaelu valdkondades ning ühiskondlikes struktuurides, ehk saada aru viisidest, kuidas inividid ning ühiskond on soolitatud. Samuti on eesmärgiks selgitada, kuidas sugu suhestub teiste sotsiaalselt konstrueeritud kategooriatega, näiteks nagu rass, vanus, seksuaalsus, rahvus jne. (interseksionaalsus)
Autonoomsed naised: liberalismi ja feminismi mõjud. Täienduskoolitus	2018-2020	Tartu Ülikool	<i>The aim of the course is to get participants to do a little bit of philosophy. The concept of autonomy plays a central role in interaction between people and the state and allows us a "quick entry" into several issues that arise when pursuing the traditional philosophical project of conceptual analysis. Over 6 brief lectures, you'll get an idea of some of the things that are at stake in gaining an understanding of this concept, as well as, an understanding of what is at stake more broadly, when engaging in the project of conceptual analysis.</i>

6.1.1. Õpetajahariduse õppeainete ja täienduskoolituste analüüs

Järgnevalt analüüsitakse süvitsi kolme viimase kümne aasta jooksul õpetajakoolituse üliõpilastele ja tegevõpetajatele suunatud soolise võrdõiguslikkuse teemalist õppeainet/koolitust. Analüüsitavateks tasemeõppe õppeaineteks on „Sugu ja haridus“ Tartu Ülikoolist ja „Haridus, kasvatus ja sugupool“ Tallinna Ülikoolist, tegevõpetajate täienduskoolituseks Mõttekoja Praxis poolt välja töötatud ja ellu viidud koolitus „Sooteadlikkus koolis – mis ja milleks?“. Analüüsist jäeti välja Tallinna Ülikooli ainekursus „Soolise võrdõiguslikkuse uuringud täiskasvanute ja kogukonnahariduses“, kuna täiskasvanuhariduse õpetajad ei ole käesoleva uuringu fookuses.

Õppeaineid analüüsiti järgmiste kriteeriumite põhjal:

- Kas õppeaines/koolituses avatakse soolisuse ja soo mõisteid?

- Kas õppeaines/koolituses käsitletakse soolise segregatsiooni, tüdrukute ja poiste võrdse juurdepääsu ja erinevates õppesuundades ja haridusastmetel osalemise temaatikat?
- Kas õppeaines/koolituses käsitletakse sooliste stereotüüpide temaatikat ühiskonnas, stereotüüpide vabade õpetamismeetodite ja õppematerjalide teemat koolis?
- Kas õppeaines/koolituses käsitletakse tüdrukute ja poiste võrdse kohtlemise teemat?
- Kas õppeaines/koolituses avatakse mehelikkuse ja naiselikkuse mitmekesisuse teemat?
- Kas õppeaines/koolituses käsitletakse soopõhise vägivalla, ahistamise ja kiusamise (sh küberkiusamise) teemasid?

ÕPPEAINE „SUGU JA HARIDUS“ TARTU ÜLIKOOLIS

Aastatel 2016-2018 anti Tartu Ülikoolis põhjalikku soolise võrdõiguslikkuse ja hariduse teemalist õppeainet „**Sugu ja haridus**“ (õppeaine kood SHUH.08.006), mille üheks sihtrühmaks olid õpetajakoolituse üliõpilased. Ainekursust enam ei anta, kuna ülikoolist lahkus töölt seda andnud lektor. Õppeaine eesmärk oli tutvustada soo rolli ja mõju hariduse erinevatel tasanditel ning seda, kuidas sooaspekt hariduses kandub edasi teistesse valdkondadesse (töö, karjäärivõimalused, avalik arvamus jmt). Samuti oli aine eesmärgiks tutvustada erinevate sekkumismehhanismide (nt soo lõimimine) kasutamise võimalusi ja -vajadust hariduses.

Kursuse raames käsitleti kõiki analüüsi aluseks olevaid teemasid. Kursuse alguses anti ülevaade soouuringutega seonduvatest põhimõistetest (teemad „Mis on sugu?“ ning „Kas, miks ja kuidas sugu igapäevaelus avaldub?“). Võrdse juurdepääsu ja osaluse ning soolise segregatsiooni teemadena räägiti nii soolisest segregatsioonist erialavalikutel kui ka kutse- ja kõrghariduses ning teaduses. Õppeaine kirjeldusest ei ilmne sõna-sõnalt tüdrukute ja poiste võrdse kohtlemise temaatika, kuid võib eeldada, et seda käsitletakse alateema „Sootundlik lähenemine erinevatel õppetöö tasanditel“ raames. Väga põhjalikult käsitletakse õppeaines sooliste stereotüüpide teemat, nt stereotüüpide kujunemine, nende mõju identiteediloomel, kooli kui soonormide/sooliste stereotüüpide looja ja edasikandja, stereotüüpide mõju poiste ja tüdrukute haridustele, õpetaja stereotüüpide kandja ja vältijana. Kursus avab ka mehelikkuse ja naiselikkuse mitmekesisuse teemat, arutledes mehelikkuse ning naiselikkuse väljendusvõimaluste üle. Olulise teemana on käsitusel ka soopõhine kiusamine, mille raames räägitakse nii soolistest erinevustest kiusamiskäitumises, soopõhisest kiusamisest koolikeskkonnas, kui ka õpetajate ja teiste kooli töötajate rollist kiusamise märkamisel, ennetamisel ja toetamisel.

Lisaks käsitletakse kursuse raames teemasid nagu hariduse sooline aspekt ajaloolises perspektiivis, peamised sooga haakuvad probleemid hariduses, sooaspekt haridusuuringutes ja -strateegiates, sooaspekt õppekavades ja kasvatustöös, soolõime olulisus hariduses. Tuuakse ka näiteid lähiriikidest õpetajate ettevalmistamisel ja toetamisel soolise võrdõiguslikkuse edendamise teemal.

Kokkuvõtvalt on koolitus väga põhjalik ning sobiv soolise võrdõiguslikkuse teemade edasiandmiseks õpetajakoolituse üliõpilastele. Kursuse teemade puhul peaks jälgima, et tüdrukute ja poiste võrdse kohtlemise teema oleks samuti kajastatud.

ÕPPEAINE „HARIDUS, KASVATUS JA SUGUPOOL“ TALLINNA ÜLIKOOLIS

Tallinna Ülikoolis on õpetajahariduse üliõpilastel võimalik valikainena võtta viimased kümme aastat kursust „**Haridus, kasvatus ja sugupool**“ (õppeaine kood KAI7014.HR). Paraku rahapuuduse tõttu seda kursust 2022/2023. õppeaastal enam ei anta. Kursuse eesmärk on suunata õppijad teadvustama ja märkama erinevate sugupoolte erinevat tegelikkust, õigusi ja positsioneerumist ühiskonnas, tutvustada soolisusega seotud põhimõisteid ja probleematikat

hariduse ning kasvatus valdkonnas, õppida analüüsima haridusinstituutide tavapärase praktikate mõju soostereotüüpide taastootmisele ja ära tundma nende tagajärgi, tutvustada võimalusi sootundlikuks pedagoogikaks ja teadlikuks võrdõiguslikkuseks hariduses, suunata õppijad märkama ja analüüsima omaenese elu soolisusega seotud aspekte ning analüüsima neid õpetamisprotsessis.

Õppeaines käsitletakse soolisuse ja soo mõisteid, rääkides laiemalt soolisusest kui universaalsest kategooriast ühiskondade kultuurilises ja sotsiaalses tegelikkuses, avades bioloogilise, sotsiaalse ja kultuurilise soo termineid ning tuues välja erinevad soolisuse käsitlused ning nende ajaloolise kujunemise. Ainekursuse teemaplokid „Soolisusest märgistatud väärtustegelikkus ja sümmeetrilised võimusuhted“ ning „Soolisuse problemaatika haridusinstituutides“ viitavad mh soolise segregatsiooni ning tüdrukute ja poiste võrdse juurdepääsu haridusastmetele ja -valdkondadele temaatika käsitlemisele. Väga põhjalikult käsitleb ainekursus soostereotüüpide teemat ühiskonnas ja koolis, näiteks räägitakse soostereotüüpide konstrueerimisest läbi elupraktikate, soostereotüüpide väljendumisest ning taastootmisest kooliargipäevas; varjatud soostereotüüpidest õppevahendites ning õpetajast kui võimalikust soostereotüüpide kandjast. Õppeaine toetab tüdrukute ja poiste võrdse kohtlemise temaatikat, tutvustades õpetajatele pedagoogilisi printsiipe ja abinõusid erinevatel haridustasemetel ebavõrdsust tootvate mõjude vähendamisel ja mitmekesisuse sooliste identiteetide arendamisel. Õppeaines avatakse ka feminiinsuse ja maskuliinsuse ning soolise identiteedi mitmekesisuse ning soopõhise vägivalda teemasid koolikeskkonnas.

Seega käsitleb kursus kõiki soolise võrdõiguslikkuse hariduses teema valdkondi. Lisaks käsitletakse võrdõiguslikkust kui ühiskonna väärtust laiemalt („Võrdõiguslikkus kui eesmärk ja probleem“), tutvustatakse soouuringute klassikuid, erinevaid soouuringute hariduse ja kasvatusga seotud diskursusi, rahvusvaheliste ja kodumaiste soouuringute tulemusi ning feministliku ja sootundliku pedagoogika lähtekohti.

ÕPETAJATE TÄIENDUSKOOLITUS „SOOTEADLIKKUS KOOLIS – MIS JA MILLEKS?“

Õpetajatele suunatud täienduskoolituste seas paistab silma üks soolist võrdõiguslikkust hariduses käsitlev koolitus, milleks on Mõttekoja Praxis poolt välja töötatud ja 2015. aastal piloteeritud täienduskoolitus „**Sooteadlikkus koolis – mis ja milleks?**“. Kahepäevase täienduskoolituskursuse eesmärk oli tutvustada soo rolli hariduses ja sooteadlikkuse mõju koolis, kuidas tunda ära soostereotüüpset lähenemist enda, oma kolleegide ja õpilaste käitumises ning stereotüüpide vaba õpetamise õpetamisprotsessi lõimise võimalusi. Tänaasel päeval seda koolitust ei pakuta, kuna tegemist oli projektipõhiselt rahastatud pilootkoolitusega ning pärast selle piloteerimist pole koolituskeskused seda oma koolituskavva võtnud.

Koolituse sissejuhatuses avatakse soolisuse ja soo mõisteid, selgitades teemasid nagu bioloogiline, sotsiaalne ja juriidiline sugu, seksuaalsus ja seksuaalne orientatsioon, sooline identiteet ja sooline eneseväljendus, soorollid ja soostereotüübid. Soolist segregatsiooni ning tüdrukute ja poiste võrdset osalemist hariduselus puudutatakse soolise võrdõiguslikkuse teemade olulisust käsitlevas teemaplokis. Räägitakse nii laiemalt soolisest segregatsioonist ja ebavõrdsusest tööturul, kui ka kitsamalt soorollide mõjust segregatsioonile haridusvalikutel, soolistest erinevustest õppeedukuses ning õpingute katkestamisel. Eraldi suure teemaplokina võetakse vaatluse alla soolised stereotüübid, räägitakse nende kujunemisest, mõjutajatest ning õpetajate rollist ja olulisusest sooteadlikult õpilase käitumist tõlgendada ja tulemuslikult õppeprotsessi suunata. Tüdrukute ja poiste võrdse kohtlemise teemat käsitletakse soolise võrdõiguslikkuse teema olulisuse ja diskrimineerimise vältimise temaatika all, kuid eelpool toodud teemadega võrreldes veidi vähem. Mehelikkuse, naiselikkuse ja mitmekesisuse teemat avatakse nii koolituse sissejuhatuses toodud mõistete ja praktilise harjutuse, aga ka

soostereotüüpide teema raames. Soopõhise vägivalda, ahistamise ja kiusamise teemat on praktiliste ülesannete käigus mainitud, kuid pikemalt antud teemadel peatunud ei ole.

Kokkuvõtvalt katab täienduskoolitus rohkemal või vähemal määral kõik analüüsi kriteeriumiteks seatud teemavaldkonnad peale soopõhise vägivalda temaatika. Täienduskoolituse põhifookus on õpetada õpetajaid ära tundma soostereotüüpset käitumist hariduses ning anda õpetajatele n-ö sooprillid iseenda käitumise analüüsimiseks. Seda tehakse läbi mitmete praktiliste harjutuste ning näpunäidete, kuidas klassiruumis soolise võrdõiglikkuse teemasid käsitleda.

6.2. Võrdse kohtlemise teemalised õppeained ja koolitused

Eesti haridussüsteem järgib kaasava hariduse põhimõtet, mis tähendab, et igale lapsele pakutakse tema võimetele ja vajadustele vastavat hariduskorraldust. Kuigi definitsiooni järgi hõlmab kaasava hariduse mõiste ka näiteks erineva keele ja kultuuritaustaga õpilasi, keskendutakse selle mõiste all valdavalt erinevate võimete ja hariduslike erivajadustega (sh puuetega) lastele. Kaasava hariduse teemal on nii Tallinna kui ka Tartu Ülikoolil olemas oma magistriõppekava, mille alla kuulub väga palju erivajadustega laste õpetamist käsitlevaid õppeaineid. Samuti on nii Tallinna kui Tartu Ülikoolis eripedagoogika bakalaureuse- ja magistritaseme õppekavad, mis hõlmavad arvukalt erivajadustega laste õpetamist käsitlevaid ainekursusi. Seetõttu ei ole otstarbekas käesolevas analüüsis kõiki alates 2011. aastast ellu viidud erivajadustega laste õpetamisega seonduvaid õpetajakoolituse tasemeõppe ja õpetajate täienduskoolitusi välja tuua. Küll aga kaardistatakse õppeained ja täienduskoolitused, mis käsitlevad võrdset kohtlemist erineva emakeele ja kultuuritausta ning seksuaalse sättumuse põhjal.

Tabelist 3 on näha, et erineva keele ja kultuuritaustaga laste võrdse kohtlemise teemal on nii Tallinna kui Tartu Ülikooli õpetajahariduse üliõpilastel olnud viimase kümne aasta jooksul võimalik võtta mitmeid ainekursusi. Ka tegevõpetajatele suunatud täienduskoolitusi on olnud antud teemal arvukalt. Samas puuduvad täielikult õppeained, mis käsitlevad LGBT+ õpilaste võrdse kohtlemise teemat.

TABEL 3. AASTAST 2011. ANTAVAD/ANTUD VÕRDSE KOHTLEMISE TEEMALISED ÕPPEAINED JA TÄIENDUSKOOLITUSED

Õppeaine/koolituse nimetus ja kood	Õppe-aastad	Õppe-asutus	Kirjeldus
Õpetajakoolituse üliõpilastele ja/või tegevõpetajatele suunatud õppeained/koolitused			
Õpetaja multikultuuriline pädevus P2NC.00.929	2016-2017	Tartu Ülikool	Multikultuurilise õpikeskkonna eesmärgid, väärtused ja psühholoogiline eripära. Õpetaja multikultuuriline kompetentsus tõhusa pedagoogilise tegevuse tingimusena nüüdisaegses õpikeskkonnas. Õpetaja multikultuurilise kompetentsuse komponendid; kultuurilis-kognitiivne, väärtus-isiksuslik ja motivatsioonilis-tegevuslik. Nende arendamise võimalused.
Tegevuspedagoogika multikultuurses keskkonnas SVNC.00.182	2019-2020	Tartu Ülikool	Õppeaine kirjeldus puudub
Multikultuuriline haridus HTPK.02.035	2011-2022	Tartu Ülikool	Kursus annab ülevaate multikultuurilise hariduse ideede arengust nii Eesti kui rahvusvahelises perspektiivis. Käsitletakse vähemuste hariduse mudeleid ning erinevaid adaptatsiooniprogramme mitmekeelse hariduse korraldamisel. Tutvustatakse peamisi strateegiaid, mis tagavad õpetaja valmisoleku töötamiseks multikultuurilises klassiruumis.
Õppekeelest erineva emakeelega õpilase õpetamine I FLEE.00.048	2021	Tartu Ülikool	Õppekeelest erineva emakeelega õpilase taset arvesse võtvast tunni planeerimine, ette valmistamine ja läbi viimine.
Vene keele kui emakeele õpetamine	2021	Tartu Ülikool	Aines vaadeldakse kakskeelsete õppijate kõne arengu diagnostika meetodikaid, vene keele õpetamise korraldamise mudeleid kakskeelsetele õppijatele ja vene keele võõrkeelena tunni kavandamise

kakskeelsetele õppijatele SVNC.00.216			metoodilisi iseärasusi mitmekeelses õpilaskonnas. Kursus tugineb vene keele kui võõrkeele õpetamise meetodika teadmiste ja oskustele.
Õppekeelest erineva emakeelega õpilase õpetamine II FLEE.00.049	2021	Tartu Ülikool	Erinevate riikide haridussüsteemide ülesehituse tutvustus, klassi uue õpilase tulekuks ette valmistamine, tolerantse ja toetava hoiaku kujundamine teisest kultuuriruumist saabuva õpilase suhtes.
Kakskeelne laps - erivajadustega laps? SHHI.03.054	2017-2022	Tartu Ülikool	Kakskeelsuse (mitmekeelsuse) määratlus, tüpoloogia, uurimine. Kakskeelse lapse areng. Kakskeelse lapse kõne/keelelist arengut mõjutavad tegurid. Interferents. Mitmekeelse lapse keelelise arengu hindamine/jälgimine. Muukeelsete laste õpetamisega seotud seadusandlus Eestis. Eestis olemasoleva muukeelsete laste õpetamise süsteemi kriitiline analüüs. Muu(kaks)keelsus ja eripedagoogika.
Kakskeelne laps - erivajadustega laps? HTEP.02.081	2011-2018	Tartu Ülikool	Kakskeelsuse määratlus, tüpoloogia, uurimine. Kakskeelse lapse areng. Kakskeelse lapse kõne arengut mõjutavad tegurid. Interferents. Eesti-vene kakskeelsus. Muukeelsete laste õpetamisega seotud seadusandlus Eestis. Eestis olemasoleva muukeelsete laste õpetamise süsteemi kriitiline analüüs. Muu(kaks)keelsus ja eripedagoogika. Individuaalsete õppekavade koostamine muukeelsetele lastele.
Mitmekultuuriline kasvatus eelkoolieas KAA6041.HR	2013-2015	Tallinna Ülikool	Mitmekultuurilise hariduse mõiste, eesmärgid ja haridusseadustik. Mitmekultuuriline alusharidus ning kasvu- ja õpikeskkond. Õppe- ja kasvatustegevus mitmekultuurilises lasteaiarühmas. Erineva keele- ja kultuuritaustaga lapse kohanemise toetamine lasteaias. Keelekümbelprogrammi eesmärgid ja läbiviimise põhimõtted. Õpetaja kui keeleline eeskuju. Tolerantsuse ja demokraatlike suhete kujundamine koolieelses eas.
Õppimine ja õpetamine mitmekeelses lasteaias KAA7053.HR		Tallinna Ülikool	Kursus toimub kolmepäevaste seminaridena kolmes ülikoolis: Tallinna Ülikoolis, Gothenburgi ülikoolis ja Vaasa Abo Akadeemias. Igas ülikoolis antakse lühülevaade selle riigi haridussüsteemist ja kultuurilistest eripäradest ning tutvustatakse keeleõppeprogramme riigikeelest erineva kodukeelega lastele riigikeele või teiste keelte õpetamiseks. Üliõpilased külastavad partnerriigis keelekümbelrühma või mitmekeelse õpikeskkonnaga lasteasutust ning analüüsivad õpikeskkonda ja õpetaja pedagoogilist tegevust.
Mitmekultuurilisus hariduses KAE6006.HR	2011-2015	Tallinna Ülikool	Antakse ülevaade kultuurist ja väärtustest; mitmekultuurilisest maailmast ja Eestist selles maailma kontekstis. Mitmekultuurilisuse mõiste, Uue ja Vana Maailma arusaamad mitmekultuurilisusest. Mitmerahvuselised ühiskonnad, sotsiaalsed erinevused ning ebavõrdsus hariduse globaalsest seisukohast lähtudes. Eri kultuurideks peetud rühmad. Sotsiaalne integratsioon, grupid ja interaktsioon hariduse globaalsest lähtekohast vaadatuna. Ühiselt jagatud sotsiaalne kultuur kui oluline tingimus haridusalaseks kaasamiseks. Eesti versioon mitmekultuurilisest ühiskonnast. Integratsiooni ja kaasamise suhe. Kool kui eri kultuuride sotsialiseerumise koht. Konformse käitumise kujundamine – kuidas tekivad normid ja normide tugevus. Rahvusvahelised lepped, mis suunavad multikultuurse ühiskonna toetamist ja erilise aktsepteerimist. Eesti hariduse kitsaskohad, võimalused ja väljakutsed mitmekultuurilisest seisukohast. Eesti Avatud Identiteet.
Mitmekultuuriline haridus KAI6010.HR	2016-2022	Tallinna Ülikool	Mitmekultuurilisuse alused ja olemus (terminid ja mõisted), rahvusvahelised dokumendid. Mitmekultuurilise hariduse eesmärgid ja roll ühiskonnas. Rahvusvahemused, vähemusrahvad ja rahvusriik hariduse kontekstis. Stereotüübid, diskrimineerimine selle vormid, ilmingud ja vältimine. Mitmekultuuriline õpikeskkond ja klassiruum, toimetulek mitmekultuurilises hariduskeskkonnas – ohud ja riskid; meetodid ja praktikad.
Erineva kultuuri-ja keeletaustaga õpilaste toetamine KAI6019.HR	2020-2022	Tallinna Ülikool	Kakskeelsuse (mitmekeelsuse) määratlus, tüpoloogia, uurimine. Kakskeelse lapse areng. Kakskeelse lapse kõne/keelelist arengut mõjutavad tegurid. Mitmekeelse lapse keelelise arengu hindamine/jälgimine. Muu (kaks)keelsus ja eripedagoogika. Muukeelsete laste õpetamisega seotud seadusandlus Eestis.
Interkultuuriline haridus ja loovus KAK7042.HR	2017-2021	Tallinna Ülikool	Mõtlemine diferentsist. Interkultuurilisus ja multi-kultuurilisus. Interkultuurilise hariduse eesmärgid ja roll globaalühiskonnas. Inimõigused tänapäeva maailmas. Erinevad teooriad loovusest ja nende tõlgendused. Võimalused loovateks tegevusteks ja lähenemisteks interkultuurilises haridus- ja kasvatustegellikkuses. Haridussüsteemid maailma erinevates riikides ja kultuuriruumides ning interkultuurilise hariduse lahendused nendes. Toimetulek interkultuurilises hariduskeskkonnas – ohud ja riskid; meetodid ja loovad praktikad. Probleem, kuidas tunda ära kultuuripõhiseid erinevusi inimeste käitumises ja mõtlemises. Ühiskondades valitsevatest eri ideoloogiatest põhjustatud erinevused kultuurides: Ida ja Lääs kui

			kultuurieregionid ja erinevad kultuuripraktikad, avalduvana haridus- ja kasvatussfääris.
Mitmekultuurilise hariduse KAE6006.HR	2011-2016	Tallinna Ülikool	Kultuur ja identiteet. Kultuuri hoiakute kujundajana. Kultuuridevahelised erinevused. Kultuurilised stereotüübid. Kultuur kui kutse dialoogile. Kultuuridevaheline kommunikatsioon ühiskonnas. Integratsiooni paradigmat arengufaasid Eestis. Sotsialiseerimise protsess kultuuride dialoogi kujundamisel. Kunstid kultuuride kohtumispaigana. Haridus mitmekultuurilises ühiskonnas. Dialoog hariduse vormina. Õpetamise strateegiad mitmerahvuselises õpikeskkonnas. Rahvuslik ja rahvusvaheline, kasvatus väärtus ja väärtuskasvatuse kajastamine õppekirjanduses. Mitmekultuurilise hariduse teostamiseks vajalikud ressursid: õpetaja ettevalmistus ja ühiskondlike hoiakute kujundamine. Väärtuskasvatuse väärtus mitmekultuurilises õpikeskkonnas. Õppekava prioriteetid ja põhimõtted. Eesti kooli valmisolek mitmekultuuriliseks hariduseks.
Mitmekultuuriline õpikeskkond KAL6005.HR	2015-2021	Tallinna Ülikool	Mitmekultuursusega seotud mõisted. Kontrolltest. Kultuur ja identiteet. Kultuuridevahelised erinevused. Kultuurilised stereotüübid Kultuur kui kutse dialoogile. Kultuur hoiakute kujundajana. Kultuuridevaheline kommunikatsioon koolis ja ühiskonnas. Integratsiooni paradigmat arengufaasid Eestis. Õpetamise strateegiad mitmerahvuselises klassis (võrdsed õigused heale haridusele: teooria ja tegelikus). Haridus kui dialoog. Rahvuslik ja rahvusvaheline, kasvatus väärtus ja väärtuskasvatuse kajastamine õppekirjanduses. Kunst ja muusika suhtlemise metakeelena. Mitmekultuurilise hariduse teostamiseks vajalikud ressursid: õpetaja ettevalmistus ja ühiskondlike hoiakute kujundamine. Väärtuskasvatuse väärtus mitmekultuurilises õpikeskkonnas. Õppekava prioriteetid ja põhimõtted. Eesti kooli valmisolek mitmekultuuriliseks hariduseks.
Õppekeelest erineva emakeelega õpilase õpetamine Õpetajate täienduskoolitus	2013-2014	Tartu Ülikool	Pakutakse Eesti koolide eesti keele ja klassiõpetajatele mitmekülgset, põhjalikku ja andragoogikal tuginevat täienduskoolitust, et suureneks nende valmisolek õpetada ja kohanemisel toetada mujalt Eestisse kolunud ja Eesti kooli tulnud õppekeelest erineva emakeelega õpilasi.
Muukeelne lapse koolieelses lasteasutuses Õpetajate täienduskoolitus	2014-2016, 2021	Tartu Ülikool	Lühiülevaate andmine kakskeelse lapse kõne/ keelelise arengu eripärast ja selle mõjust lapse arengule ning kohanemisele lasteaias; muukeelse lapse eesti keele arengu toetamise võimaluste tutvustamine.
Kontakt mitmekultuurilises keskkonnas: kontaktiks vajalikud oskused, kontakti kujunemise etapid Õpetajate täienduskoolitus	2016	Tartu Ülikool	Kontakt mitmekultuurilises keskkonnas: kontaktiks vajalikud oskused, kontakti kujunemise etapid. Kontakti baasilised hoiakud, kontakti takistavad barjäärid.
Kontakt mitmekultuurilises keskkonnas: kontakti baasilised hoiakud, kontakti takistavad barjäärid Õpetajate täienduskoolitus	2016	Tartu Ülikool	Kontakt mitmekultuurilises keskkonnas: kontakti baasilised hoiakud, kontakti takistavad barjäärid.
Koolieeliku kõne- ja mõtlemisoskuste arendamine mitmekultuurilises keskkonnas Õpetajate täienduskoolitus	2016	Tartu Ülikool	Antakse teadmisi ja praktilisi oskusi muukeelse lapse eesti keele arengu toetamise ning kõnega seonduvate mõtlemisprotsesside aktiveerimise võimalustest koolieelses lasteasutuses.
Õpetajatöö eripära ja tegutsemiskompetentsid multikultuurilises lasteaias Õpetajate täienduskoolitus	2016-2019	Tartu Ülikool	Antakse teadmisi multikultuurilise kasvukeskkonna õpetajatöö eripärast ja oskustest multikultuurilise rühma õppe-kasvatustöö kavandamise osas.

Esimese kooliastme muukeelsete õpilaste kõne- ja mõtlemisuskuste arendamine mitmekultuurilises keskkonnas Õpetajate täienduskoolitus	2016-2017	Tartu Ülikool	Kursuse eesmärgiks on anda teadmisi ja praktilisi oskusi muukeelse õpilase eesti keele arengu toetamise ning kõnega seonduvate mõtlemisprotsesside aktiveerimise võimalustest esimeses kooliastmes.
Vene keel mitmekultuurilises haridusruumis: Üldpädevuste kujundamine vene keele ja kirjanduse tundides Õpetajate täienduskoolitus	2017	Tartu Ülikool	Keeleline ja kulturooloogiline lähenemine vene keele õpetamisel. Töö tekstiga vene keele tundides. Rahvusidentiteedi probleem vene emigrantide kirjanduses: uurimise ja õpetamise kogemus. Kõlblusväärtuste kujundamine klassikalise kirjanduse tundides koolis. Psühholoogi oma pära vene ja prantsuse kirjanike tekstides ning koolipraktika. Funktsionaalne lugemine.
Kultuuridevaheline suhtlemine ja mitmekultuuriline haridus Õpetajate täienduskoolitus	2017-2018	Tartu Ülikool	Arendatakse õpilastel teadmisi ja pädevust kultuuridevahelise suhtlemise valdkonnas, aidatakse õpilastel aru saada multikultuursusest maailmas, antakse ülevaade multikultuurilise hariduse ideede arengust ja tänasest problemaatikast Eestis ja mujal maailmas.
Lapse arengu toetamine mitmekultuurilises kasvukeskkonnas lasteaias Õpetajate täienduskoolitus	2018	Tartu Ülikool	Toetatakse teoreetiliste teadmiste ja praktiliste oskuste ning valmisoleku kujunemist kasutamaks mõtestatult erinevaid meetodilisi lähenemisi ja erinevaid keskkondi alushariduse õpiväljundite saavutamisel mitmekultuurilises lastekollektiivis.
Iga õpilane on eriline - kuidas loimida õppesse õpilaste eripärrast kultuuritausta Õpetajate täienduskoolitus	2019-2020	Tartu Ülikool	Tutvustatakse praktikajuhendajatele õpilaste kultuuri kaasamise vajalikkust õppeprotsessis; selgitada, kuidas õpilaste kultuuri peaks õpikeskkonna kujundamisel arvesse võtma ning pakkuda sissejuhatust kultuuritundliku õpetamise põhimõtetele ning õppemeetoditele. Samuti pakub kursis ülevaadet sellest, kuidas juhendatavaid õpilaste kultuuri kaasama suunata.
Joint Classroom: "Tänapäeva õpetaja - kuidas tagada koolirõõm ja akadeemiline edu mitmekultuurilises klassiruumis?" Õpetajate täienduskoolitus	2020	Tartu Ülikool	Mina õpetajana ja minu kultuuriline raamistik. Mõiste "kultuur". Stereotüübid ja eelarvamused õppimises ning õpetamises. Kultuuridevaheline suhtlemine. Õpetaja mitmekultuuriline pädevus ja selle olulisus. Mitmekultuurilised koolid/klassiruumid. Rassism Riikliku õppekava seos mitmekultuurilise pädevusega. Praktilised tegevused mitmekeelses ja -kultuurilises klassiruumis (sh kultuuritundlik õpetamine, LAK õpe).
Õpiringid kooliõpetajale kultuuritundliku õpetamisega alustamiseks Õpetajate täienduskoolitus	2020-2021	Tartu Ülikool	Antakse ülevaade kultuuritundliku õpetamise olemusest ning peamistest elementidest, võimaldades osalejatel õpitut oma igapäevatoos katsetada, katsetatut analüüsida ning kolleegide toel rakendatu üle reflekteerida. Täienduskoolitus toetab õpetajat oma kultuuritundliku töökava väljaarendamisel.
Õppe- ja kasvatus töö kavandamine multikultuurilises rühmas Õpetajate täienduskoolitus	2020	Tartu Ülikool	Süvendatakse lasteaias õpetajate teadmisi multikultuurilise rühma õppe- ja kasvatus töö kavandamisest
Keelekümbus Õpetajate täienduskoolitus	2020	Tartu Ülikool	Tutvustatakse keelekümbusmetoodika rakendamist eestikeelse õpetuse läbiviimisel
Eesti õppekeelele haridusastutuste õpetajate pädevuste arendamine muukeelsete laste õpetamisel Õpetajate täienduskoolitus	2021	Tartu Ülikool	Eesmärk on tagada ühte kohaliku omavalitsusse kuuluvates haridusastutustes ühtset meetodilist lähenemist eesti keelest erineva kodukeelele laste õpetamisel ja toetamisel, sh ka üleminekul ühelt haridusastmelt teisele (lasteaiast kooli).
Joint Classroom: "Kultuuridevahelise suhtlemise koolitus toetamaks õpetaja oskust õpetada mitmekultuurilises klassiruumis" Õpetajate täienduskoolitus	2021	Tartu Ülikool	Stereotüübid ja eelarvamused õppimises ning õpetamises. Kultuuridevaheline suhtlemine. Mitmekultuurilised koolid/klassiruumid Praktilised tegevused mitmekeelses ja -kultuurilises klassiruumis (sh kultuuritundlik õpetamine, LAK õpe)

Õpetaja kui uurija: kuidas arvestada õpilaste keele- ja kultuuritausta? Kuidas rakendada kultuuri- ja keeletundlikku õpetamist? Õpetajate täienduskoolitus	2022	Tartu Ülikool	Toetatakse õpetajat toime tulema eri kultuuri- ja keeletaustaga õppijatega, arvestades iga õpilase individuaalset tausta ning arenguvajadusi.
Õppeained ja koolitused, mida õpetajakoolituse üliõpilased ja/või tegevõpetajad saavad võtta valikainena			
Eesti rahvakultuur ja vähemusrahvuste kultuurid TPN5506.HR	2013-2015	Tallinna Ülikool	Antakse teadmisi kultuuri ja rahvakultuuri mõistetest, valdkondadest ning nende tähtsusest rahvusliku identiteedi kujunemisel; antakse ülevaade eestlaste pärimuskultuuri arengust ja kultuurilaenude mõjudest eesti kultuurile, antakse teadmisi vähemusrahvuste kultuurilistest erisustest ja nende mõjutustest eesti kultuuriruumis; seostatakse rahvakultuuri tänapäeva noorte kultuurikasvatuse osana.

6.3. Soopõhise vägivalla teemalised õppeained ja koolitused

Õpetajakoolituse üliõpilastele suunatud soopõhise vägivalla teemalisi ainekursusi Tallinna ja Tartu Ülikoolis ei anta. Küll aga on õpetajakoolituse üliõpilastel võimalik huvi korral võtta soopõhise vägivalla teemalisi ainekursuseid valikainena (vt Tabel 4).

Õpetajate täienduskoolituses on eelkõige viimastel aastatel hakatud soopõhise vägivalla teemadele tähelepanu pöörama, täpsemalt kohtingu- ja seksuaalvägivalla, kuid ka laiemalt lapse seksuaalse turvalisuse võtmes. Näiteks anti Tartu Ülikooli poolt aastatel 2020-2021 õpetajatele täienduskoolitust **„Terved ja turvalised suhted: noorte kohtinguvägivalla ennetamine“**, mille eesmärk oli tutvustada õpetajatele lähisuhte- ja seksuaalvägivalla teematikat ning anda oskusi selle ennetamiseks. 2022. aastal korraldavad Tartu Ülikool ja Tervise Arengu Instituut lasteaiaõpetajatele täienduskoolituse **„Koolieelses eas laste seksuaalkasvatus: keha-, tunde- ja turvalisuseõpetus“**, mille eesmärk on muuhulgas arendada lasteaiaõpetajate teadmisi ja oskusi laste turvalisuseõpetusest. 2022. aastal korraldab Tervise Arengu Instituut põhikooli õpetajatele suunatud täienduskoolituse **„Seksuaalkasvatus põhikoolis – baaskoolitus“**, mis käsitleb muuhulgas turvalise seksuaalkäitumise ja seksuaalse vägivalla ennetamist noorte seas.

TABEL 4. AASTAST 2011. ANTAVAD/ANTUD SOOPÕHISE VÄGIVALLA TEEMALISED ÕPPEAINED JA TÄIENDUSKOOLITUSED

Õppeaine/koolituse nimetus ja kood	Õppe-aastad	Koolitaja	Kirjeldus
Õpetajakoolituse üliõpilastele ja/või tegevõpetajatele suunatud õppeained/koolitused			
Terved ja turvalised suhted: noorte kohtinguvägivalla ennetamine Täienduskoolitus õpetajatele	2020-2021	Tartu Ülikool	Koolituse eesmärk on tutvustada õpetajatele lähisuhte- ja seksuaalvägivalla teematikat ning anda oskusi selle ennetamiseks.
Koolieelses eas laste seksuaalkasvatus: keha-, tunde- ja turvalisuseõpetus Täienduskoolitus õpetajatele	2022	Tartu Ülikool ja Tervise Arengu Instituut	Koolituse eesmärk on arendada lasteaiaõpetajate teadmisi ja oskusi koolieelses eas laste keha-, tunde- ja turvalisuseõpetusest ja toetada seeläbi koolieelses eas laste eakohast seksuaalset arengut ning sotsiaalsete ja enesekohaste oskuste kujunemist.
Seksuaalkasvatus põhikoolis – baaskoolitus Täienduskoolitus õpetajatele	2022	Tervise Arengu Instituut	Koolituse eesmärk on anda ülevaade II ja III kooliastmes inimeseõpetuse ainekavas sisalduvate teemade käsitlemise meetodikast. Koolituse lõpuks tunneb õppija muuhulgas seksuaalsuse, noorte seksuaalse arengu, murdeea muutuste, seksuaalse identiteedi, suhete ja tunnete, turvalise seksuaalkäitumise, meedia ja seksuaalsuse ning noorte suhetes esineva seksuaalse vägivalla ennetamise teemade käsitlemise lähtekohti inimeseõpetuse

			tundides ning omab ülevaadet turvalise, eakohase ja seksuaalvägivaldade ennetava lipusüsteemi põhimõtetest
Õppeained ja koolitused, mida õpetajakoolituse üliõpilased ja/või tegevõpetajad saavad võtta valikainena			
Sooline vägivald SHUH.08.001	2014-2021	Tartu Ülikool	Kursus annab ülevaate ühiskonnas toimuva soolise vägivalla probleemistikust ja teoreetilistest käsitlustest ning on mõeldud peamiselt sotsiaal- ja haridusteaduskonna, arstiteaduskonna ja õigusteaduskonna üliõpilastele, aga ka neile, kes on huvituvad vägivallatemaatikast või kelle edasises töös läheb tarvis vastavaid teadmisi.
Vägivald ja ühiskonna reaktsioon sellele SHSS.02.015	2014-2022	Tartu Ülikool	Perevägivald, lähisuhtevägivald, paarisuhtevägivald, laste, eakate ja erivajadusega inimeste väärkohtlemine. Vägivallas osalejad: ohvrid ja vägivallatsejad. Ohvrite ja vägivallatsejate abistamine. Sotsiaalpoliitilised suundumused perevägivaldaga tegelemisel.
Väärkoheldud laps ja tema aitamine STL7101.YK	2011-2012	Tallinna Ülikool	Lapse väärkohtlemise mõiste, liigid, tunnused, esinemine Eestis. Väärkohtlemise riskifaktorid (lapsepoolsed, perekondlikud, sotsiaalsed, ühiskonnast tulenevad ja globaalsed) ja last kaitsvad faktorid. Väärkohtlemise mõju lapse aju arengule, füüsilisele, vaimsele, seksuaalsele ja sotsiaalsele arengule. Spetsialistide koostöövõrgustik väärkoheldud lapse ja pere abistamiseks. Väärkohtlemise ennetamine: universaalne, selektiivne, näidustatud.
Töö väärkoheldud lapsega STL7115.YK	2013-2015	Tallinna Ülikool	Lapse väärkohtlemise mõiste, liigid, tunnused, esinemine Eestis. Väärkohtlemise riskifaktorid (lapsepoolsed, perekondlikud, sotsiaalsed, ühiskonnast tulenevad ja globaalsed) ja last kaitsvad faktorid. Väärkohtlemise mõju lapse aju arengule, vaimsele, füüsilisele, seksuaalsele ja sotsiaalsele arengule. Spetsialistide koostöövõrgustik väärkoheldud lapse ja pere abistamiseks. Koolikiusamine ja koolivägivald: terminoloogia, riskid, tagajärjed nii ohvrile kui kiusajale, sekkumisvõimalused. Kodus toimuva lähisuhtevägivalla mudelid, mõju lapsele kui vägivalla pealtnägijaks olijale, sekkumisvõimalused. Väärkohtlemise ennetamine: universaalne, selektiivne, näidustatud.
Sooline vägivald ja ohvriabi STS7430.YK	2014-2017	Tallinna Ülikool	Kursus annab ülevaate soolise vägivalla olemusest, põhjustest, liikidest (kodune, sh lähi- ehk intiimsuhte vägivald, kohtinguvägivald, seksuaalvägivald, inimkaubandus, sooline vägivald eri religioossetes praktikates (islam) jt) ja vormidest (vaimne, füüsiline, seksuaalne jt.); soolise vägivalla levikust Eestis ja maailmas; meeste ja naiste vastu suunatud vägivalla erinevustest, soolisest vägivallast naise elu eri eluetappidel, soolise vägivalla ajaloolis- kultuurilisest taustast.

6.4. Kokkuvõte

Õppeaineid ja täienduskoolitusi, mis on suunatud just õpetajakoolituste üliõpilaste ja tegevõpetajate pädevuse tõstmisele soolise võrdõiguslikkuse teemal on Eestis olnud mõned üksikud. Tartu Ülikoolis oli umbes kuue aasta eest küll väga põhjalik kursus soolise võrdõiguslikkuse teemal hariduses, kuid praegu seda kursust vastava õppejõu puudumise tõttu enam ei anta. Tallinna Ülikoolis on olukord seni olnud veidi parem, kuna õpetajakoolituse üliõpilased on saanud kuni 2021/2022. õppeaastani võtta valikainena kursust „Haridus, kasvatus ja sugupool“, mis samuti käsitleb soolise võrdõiguslikkuse teemasid haridusvaldkonna kontekstis. Paraku seda kursust 2022/2023. õppeaastal rahastamisvahendite puuduse tõttu uuesti avada ei plaanita. Õpetajahariduse üliõpilastel on nii Tallinna kui ka Tartu Ülikoolis võimalik valikainena võtta mitmeid soolise võrdõiguslikkuse teemalisi õppeaineid, kuid nendes ei käsitleta soolise võrdõiguslikkuse teemasid hariduses ning nende õppeaineteni jõudmine sõltub juba üliõpilase enda huvist antud teema vastu. Õpetajate täienduskoolitustest on soolise võrdõiguslikkuse teemat hariduses käsitlenud vaid 2015. aastal välja töötatud koolitus „Sooteadlikkus koolis – miks ja milleks?“, mis õpetab õpetajaid läbi paljude praktiliste harjutuste panema tähele soolisi stereotüüpe ning selgitab soolise võrdõiguslikkuse teemade olulisust laiemalt. Paraku ka seda koolitust praegu enam ei toimu, kuna koolituse välja töötaja ja lektor enam Tartu Ülikoolis ei tööta.

Soolise võrdõiguslikkuse teemadest oluliselt rohkem õpetatakse õpetajahariduses võrdse kohtlemise teemasid. Selleks, et edendada erivajadustega laste võrdset kohtlemist ning valmistada õpetajaid ette erivajadustega lastega töötamisel on nii Tallinna kui Tartu Ülikoolides

mitmeid õppekavasid ja ainekursuseid. Ka tegevõpetajatele suunatud täienduskoolitustest käsitlevad väga paljud töötamist erivajadusega lastega. Võrdlemisi palju on ka õppeaineid, mis valmistavad õpetajakoolituse üliõpilasi ja tegevõpetajaid ette töötamiseks erineva keele ja kultuuritaustaga õpilastega. Samas puuduvad eraldi õppeained ja koolitused, mis annaksid tulevastele ja praegustele õpetajatele teadmisi LGBT+ noorte temaatikast.

Soopõhise vägivalda teemat käsitlevad ülaltoodud õpetajakoolituse üliõpilastele suunatud soolise võrdõiguslikkuse ja hariduse teemalised ainekursused. Samas, nagu öeldud, Tartu Ülikoolis antud ainekursust enam ei anta ning Tallinna Ülikoolis antakse vastavat kursust viimast aastat. Küll aga on viimastel aastatel tegevõpetajate täienduskoolituste raames kohtingu- ja seksuaalvägivalda ning seksuaalturvalisuse teemadele hakatud rohkem tähelepanu pöörama.

7. Õpetajahariduse õppematerjalid

7.1. Soolise võrdõiguslikkuse teemalised õppematerjalid

Alates 2011. aastast on eelkõige erinevate soolise võrdõiguslikkuse teemaliste projektide raames välja antud mitmeid õpetajatele ja koolidele suunatud soolise võrdõiguslikkuse teemat käsitlevaid õppematerjale, käsiraamatuid jm juhendmaterjale.

2012. aastal andis Eesti Naisteühenduste Ümarlaud välja juhendmaterjali „**Soolise võrdõiguslikkuse alaste teadmiste ja hoiakute audit. Soovituslik metoodika**“⁶¹. Juhendmaterjal aitab määrata, kui efektiivselt järgitakse õppeasutuses võrdse kohtlemise ja mittediskrimineerimise põhimõtteid, suudetakse vähendada soolist ebavõrdsust ja täidetakse seadusega sätestatud edendamiskohustust.

Aastal 2012 andis Eesti Naisteühenduste Ümarlaud välja käsiraamatu „**Ärka, märka, tegutse. Käsiraamat soolise võrdõiguslikkuse seaduse normide täitmiseks ja sugupoolte aspekti arvestamiseks üldhariduskoolide õppe- ja kasvatustöös**“⁶². Käsiraamatu eesmärk on olla õpetajatele teejuhiks sooteadliku pedagoogika poole ning toetada arusaamu sellest, et igäüks saab oma suhtumise ja käitumise kaudu muuta paindlikumaks soorollide piire, edastades selliseid väärtusi ja hoiakuid, mis on poistele ja tüdrukutele vajalikud täisväärtuslikuks elamiseks demokraatlikus ühiskonnas.

2012. aastal andis Eesti Naisteühenduste Ümarlaud välja ka käsiraamatu „**Soostereotüübid varjavad individuaalsuse ja piiravad valikuvõimalusi**“⁶³. Käsiraamatu eesmärk on tutvustada haridustöötajatele soolist ebavõrdsust põhjustavaid müüte ja stereotüüpe.

Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus tõlkis ja andis 2013. aastal välja lasteraamatu „Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida“ ning töötas selle juurde välja trükise „**Metoodiline juhend lasteraamatu „Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida” juurde**“⁶⁴. Juhend on mõeldud kasutamiseks koos lasteraamatuga, aga ka eraldiseisva materjalina alushariduses, et aidata õpetajatel tunda ära ühiskonnas laialt levinud soostereotüüpe, neid aruteludes ja tegevustes vältida või nende üle koos mõtiskleda ning aitab koos lastega läbi viia arutelusid ühiskonna ootustest ja pakutavatest võimalustest poistele ja tüdrukutele.

Ülle-Marika Papp ja Riina Kütt töötasid välja ja avaldasid 2013. aastal käsiraamatu „**Soolise võrdõiguslikkuse teemade käsitlemine põhikooli ja gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse tundides**“⁶⁵. Käsiraamatu eesmärk oli abistada põhikooli ja gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse õpetajaid ja klassijuhatajaid soolise võrdõiguslikkuse teema käsitlemisel.

⁶¹ Papp, Ü.-M. (2012) Soolise võrdõiguslikkuse alaste teadmiste ja hoiakute audit. Soovituslik metoodika. Eesti Naisteühenduste Ümarlaud. http://www.enu.ee/lisa/465_Auditi%20soovituslik%20metoodika.pdf

⁶² Papp, Ü.-M. (2012) Ärka, märka, tegutse. Käsiraamat soolise võrdõiguslikkuse seaduse normide täitmiseks ja sugupoolte aspekti arvestamiseks üldhariduskoolide õppe- ja kasvatustöös. http://www.enu.ee/lisa/476_arka_marka_tegutse_veebi.pdf

⁶³ http://www.enu.ee/lisa/513_soostereotybid.pdf

⁶⁴ Aavik, K., Vinter, K., Papp, Ü.-M., Uusma, H., Neudorf, E. (2013) Metoodiline juhend lasteraamatu „Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida” juurde. Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus. https://enut.ee/files/metoodiline_juhend.pdf

⁶⁵ Papp, Ü.-M., Kütt, R. (2013) Soolise võrdõiguslikkuse teemade käsitlemine põhikooli ja gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse tundides. Eesti Naisteühenduste Ümarlaud. http://www.enu.ee/lisa/458_Soolise%20vordõiguslikkuse%20teemad%20yhiskonnaõpetuses_.pdf

Eesti Naisteühenduse Ümarlaua poolt loodud ja hallatav koduleht **Haridus ja sugu** (www.haridusjasugu.ee) sisaldab muuhulgas õppematerjale haridustöötajatele soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks erinevatel haridustasemetel⁶⁶.

2017. aastal andis soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantselei välja juhendmaterjali „**Juhiseid teadushuviringide juhendajatele tüdrukutes LTT valdkonna vastu huvi äratamiseks ja hoidmiseks**“⁶⁷. Juhend on eelkõige mõeldud matemaatika-, füüsika-, robotika-, informaatika-, mudelismi- ja tehnikaringide juhendajatele eesmärgiga suurendada tüdrukute osakaalu LTT huviringides.

Tallinna Ülikool koostöös SA Innovega töötas välja ja avaldas 2019. aastal juhendmaterjali „**Juhendmaterjal õpetajatele vähendamaks stereotüüpseid hoiakuid noorte seas haridus- ja karjäärivalikuid tehes**“⁶⁸, mille eesmärk on toetada soostereotüüpide ja võrdõiguslikkuse teema käsitlemist kolmanda kooliastme ja gümnaasiumi ainetundides.

7.2. Võrdse kohtlemise teemalised õppematerjalid

Sarnaselt õppeainete ja täienduskoolituskursustega on käesolevast kaardistusest välja jäänud erivajadustega laste võrdset kohtlemist edendavad õpetajatele suunatud õppematerjalid ning esile on toodud vaid õppematerjalid, mis toetavad õpetajate pädevuse tõstmist erineva keele ja kultuuritaustaga õpilaste ning LGBT+ õpilaste võrdse kohtlemise teemal.

VÖRDNE KOHTLEMINE ERINEVA EMAKEELE JA KULTUURITAUSTA ALUSEL

Tallinna Ülikool töötas ja andis 2011. aastal välja juhendmaterjali „**Meie mitmekultuuriline lasteaed. Abiks õpetajale Euroopa kolmandatest riikidest saabuvate ja lasteasutuse õppekeelest erineva koduse keelega laste õpetamisel**“⁶⁹, kuhu on koondatud Eesti erinevate piirkondade lasteaedade kogemusi uussisserändajate ja erineva koduse keelega laste õpetamisel ning nende toetamisel.

2011. aastal tõlkis MTÜ Vitatiim eesti keelde käsiraamatu „**Multikultuurse hariduse juhend**“⁷⁰, mille eesmärk on muuta eelarvamusi ning pakkuda multikultuurse hariduse didaktilisi materjale ja praktilisi ülesandeid.

2011. aastal andsid Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool ja Integratsiooni Sihtasutus välja kaheosalise õppematerjali „**Õppimine ja õpetamine mitmekultuurilises õpikeskkonnas**“⁷¹ ning „**Õppimine ja õpetamine mitmekultuurilises õpikeskkonnas: keelekümblusprogrammi näitel**“⁷². Õppematerjalid on suunatud eelkõige õpetajakoolituse üliõpilastele, aga ka tegevõpetajatele ja lastevanematele ning nende eesmärk on arendada mitmekultuurilist haridust Eestis. Õppematerjalid tutvustavad erinevaid kultuurikäsitlusi, õpetamisstrateegiaid mitmekultuurilises õpikeskkonnas toimetulekuks, ja keelekümblusmetoodikat.

⁶⁶ <http://www.haridusjasugu.ee/oppematerjalid/>

⁶⁷ https://kompetentsikeskus.sm.ee/sites/default/files/featured_images/Juhised-LTT-huviringide-juhendajatele.pdf

⁶⁸ Kinkar, V., Põld, M., Ümarik, M., Õun, T. (2019) Juhendmaterjal õpetajatele vähendamaks stereotüüpseid hoiakuid noorte seas haridus- ja karjäärivalikuid tehes. Tallinn 2019. https://brea-k.eu/public/Materialid/JUHENDMATERJAL_OPETAJATELE_EST.pdf

⁶⁹ https://www.integratsioon.ee/sites/default/files/242_Meie_mitmekultuuriline_lasteaed_2011.PDF

⁷⁰ <https://mitteformaalne.ee/wp-content/uploads/2020/09/Multikultuurse-hariduse-juhend.pdf>

⁷¹ Muldma, M., Nõmm, J. koostanud A. Kukk. 2011. Õppimine ja õpetamine mitmekultuurilises õpikeskkonnas. Tallinna Ülikool, Tallinn

⁷² Keppinau, M., Aja, U. koostanud A. Kukk. 2011. Õppimine ja õpetamine mitmekultuurilises õpikeskkonnas: keelekümblusprogrammi näitel. Tallinna Ülikool, Tallinn

Marika Padrik ja Merit Hallap töötasid ning andsid 2020. aastal välja käsiraamatu „**Mitmekeelne erivajadusega õpilane koolis**“⁷³. Raamatu eesmärk on juhtida õpetajate tähelepanu erineva emakeelega õpilastele, kes omandavad eesti keelt teise keelena, kuid kellel on lisaks mingi arenguline erivajadus.

2020. aastal valmis Tallinna Ülikoolil õpetajate juhendmaterjal "**Mitmeperspektiivne ja kultuuritundlik ajalooõpetus Eesti koolides**"⁷⁴, mis toetab mitmeperspektiivset ja kultuuritundlikku ajalooõpetust ning sisaldab meetoodilist juhendit ja näidistunnikavasid.

Tartu Ülikool avaldas 2020. aastal juhendmaterjali "**Koolikogukonna tugi uussisserändajatele: soovitud koolidele**"⁷⁵, mis toetavad uussisserändajate kohanemist ning aitavad ennetada radikaliseerumist.

2020. aastal avaldasid Oliver Nahkur ja Helina Maasing juhendmaterjali „**Etniliste konfliktide ja radikaliseerumise ennetamise soovitud koolidele**“⁷⁶, mis aitab koole kaasata radikaliseerumise, etniliste konfliktide ja vägivalda ennetamise protsessi.

LGBT+ ÕPILASTE VÕRDNE KOHTLEMINE

Sellest, mida õpetajad peaksid silmas pidama LGBT+ teema käsitlemisel klassis ning kuidas integreerida LGBT+ teemasid erinevates ainetundides, on kirjutanud Kristel Rannaääre 2021. aastal Kiusamisvaba kooli⁷⁷ ja Eesti LGBT Ühingu kodulehel⁷⁸.

7.3. Soopõhise vägivalda teemalised õppematerjalid

Konkreetselt soopõhise vägivalda teemal on õppematerjale välja antud vaid mõni üksik. Küll aga võib antud teemat olla käsitletud ühe teemana soolise võrdõiguslikkuse ja seksuaalsuse ning seksuaaltervise teemalistes õppematerjalides.

Aastal 2012 andis Eesti Naisteühenduste Ümarlaud välja käsiraamatu „**Sooline vägivald ja perevägivald**“⁷⁹. Peamiselt põhikooli ühiskonnaõpetuse ja inimeseõpetuse õpetajatele suunatud käsiraamat käsitleb soolise ja perevägivalda teemasid, soovituslikke küsimusi ja aruteluteemasid ning sisaldab ka juhiseid õpetajale ja perevägivalda kogenud lapsele või noorukile.

Eesti Seksuaaltervise Liit ja Tartu Ülikooli Inimeseõpetuse Ühing tõlkisid, kohandasid ning andsid 2016. aastal välja õpetaja juhendmaterjali „**Terved ja turvalised suhted. Noorte kohtinguvägivalda ennetamine**“⁸⁰. Juhendmaterjal on abiks ja toeks õpetajale kohtinguvägivalda probleemi käsitlemiseks ning pakub teoreetilist taustamaterjali tundide läbiviimiseks.

7.4. Kokkuvõte

Õppematerjale on erinevate projektide raames viimase kümne aasta jooksul välja antud mitmeid. Sealjuures on avaldatud nii üldisemaid käsiraamatuid soostereotüüpide

⁷³ Padrik, M., Hallap, M. (2020) Mitmekeelne erivajadusega õpilane koolis. Rita-ränne projekti teemaleht.

https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/kasiraamat_mitmekeelne_erivajadusega_opilane_koolis.pdf

⁷⁴ https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/rita_mitmeperspektiivse_ajalooopetuse_metoodiline_juhend.pdf

⁷⁵ https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/tp5_soovitused_kool.pdf

⁷⁶ https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/konfliktide_ja_radikaliseerumise_ennetamise_soovitused_koolidele.pdf

⁷⁷ <https://kiusamisvaba.ee/miks-ja-kuidas-lgbt-teemadest-tunnis-reakida-see-on-empaatia-kusimus/>

⁷⁸ <https://www.lgbt.ee/post/miks-ja-kuidas-lgbt-teemadest-tunnis-reakida>

⁷⁹ Soo, K., Reitelmann, E., Laan, T. (2012). Sooline vägivald ja perevägivald. ENÜ Sihtasutus, Tallinn 2012.

http://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat_.pdf

⁸⁰ http://www.estl.ee/admin/upload/Dokumendid/kohtinguvv_A4_6petaja_veebi_EST.pdf

märkamiseks ning soolise võrdõiguslikkuse teemade käsitlemiseks koolis, hoiakute ja teadmiste mõõtmise juhendmaterjal, aga ka lasteraamat ja selle juurde kuuluv juhendmaterjal raamatu sisu üle soolise võrdõiguslikkuse aspektist arutlemiseks. Samas ei ole juhendmaterjali soolise võrdõiguslikkuse temaatika integreerimiseks erinevatesse ainetundidesse.

Ka erineva keele ja kultuuritaustaga õpilaste võrdse kohtlemise teemalisi õpetajate juhendmaterjale on viimase kümnendi jooksul välja antud mitmeid. Käsitatud on väga erinevaid teemasid, näiteks üldisemalt mitmekultuurilises õpikeskkonnas õpetamine, aga ka mitmekultuurilises lastaias, mitmekeelse erivajadustega ning uussisserändajatest õpilastega töötamine ning kultuuritundliku ajalooõpetuse käsitlemine ja radikaliseerumise vältimine. LGBT+ õpilaste võrdset kohtlemist käsitlevaid õppematerjale leidis vaid üks ning ka see on pigem veebilehelt leitavate juhiste kui kompaktse välja antava õppematerjali vormis.

Kokkuvõtvalt on ilmne vajadus erinevatele haridustasemetele suunatud ning erinevaid soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalla teemasid koondava õppematerjali/käsiraamatu järele, mis aitaks õpetajal saada ühest kohast kõik teemasse puutuva teadmise.

8. Uuringu kokkuvõte ja soovitused

Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise edendamise kohustust haridusvaldkonnas sätestavad Eestis mitmed seadused ning neid väärtusi peetakse oluliseks ka põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades. Käesolevas uuringus analüüsiti, mil määral järgitakse soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise edendamise teemasid õpetajate tasemeõppes ning täienduskoolituses, tagamaks nende väärtuste edasikandumine õpilastele ja ühiskonda laiemalt.

Viimase kümne aasta jooksul on läbi viidud mõned õpetajate soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise alase teadlikkuse ja pädevuse uuringud, mille kohaselt õpetajate teadlikkus nendest teemadest oli võrdlemisi madal. Näiteks peeti peamiseks soolise võrdõiguslikkuse probleemiks koolis meesõpetajate vähesust ning pigem kandsid õpetajad edasi soolistest stereotüüpidest kantud hoiakuid. Võrdse kohtlemise teemadest on rohkem uuritud õpetajate pädevust ja hoiakuid erivajadustega laste ning mitmekultuurilises õpikeskkonnas töötamise kohta. Kui teadlikkus erivajadustega lastega töötamisest on võrdlemisi hea, siis paljud tegevõpetajad ei ole saanud ettevalmistust mitmekultuurilises koolikeskkonnas töötamise teemal ning selle järele ei tundud ka suurt vajadust. Väga vähe on teada õpetajate hoiakutest ja teadlikkusest LGBT+ õpilaste ning soopõhise vägivalla teema käsitlemise teemal. Peaaegu üldse pole uuritud, millised on õpetajate hoiakud vähemusgruppidele võrdsete võimaluste tagamise osas laiemalt ning kas nad oskavad vähemuste õiguste ja võrdväärsuse väärtusi õppetöös edasi anda. Kuna varasemad uuringud näitavad, et õpetajate teadlikkus soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise teemadest on madal, kuid osade uuringute tulemused võivad olla aegunud ning osade teemade osas vastavad uuringud puuduvad, **oleks soovitatav viia läbi uuring, mis kaardistaks nii õpetajate hoiakud ja teadlikkuse kui ka teadmistes esinevad lüngad erinevatest soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise teemadest ning oskustest antud väärtusi õppetöös edasi anda.**

Õpetajate teadlikkus soolise võrdõiguslikkuse ja mitmetes võrdse kohtlemise teemades on olnud madal ning sõltub pigem nende isiklikust huvist ja hoiakutest, kuna õpetajakoolituses teemat süsteemselt ei käsitleta. Õpetajakoolituse tasemeõppe ja täienduskoolituste õppekavades soolise võrdõiguslikkuse teemat ei käsitleta ning võrdse kohtlemise teemad on toodud esile eelkõige kaasava hariduse teema väärtustamise kaudu, kus rõhutatakse õpilaste erinevate vajadustega arvestamist. Valdavalt viidatakse erinevate vajadustega arvestamise all erivajadustega lastele, kuid mõnikord hõlmab see ka erineva emakeele ja kultuuritaustaga laste kaasamist. Mõnel juhul on õppekavasse kuuluvas õppeaines rõhutatud õpilaste mitmekesisuse ja eripäradega arvestamist, kuid ei saa olla kindel, kas siin on tagatud soolise võrdsuse perspektiiv. Nende teemade omavahel sidumisel tasub olla ettevaatlik, sest kui soolise võrdsuse teemad siduda lapse eripäradega, võib tekkida oht, et soolist ebavõrdsust kui struktuurset probleemi ei mõisteta ning halvimal juhul kinnistatakse soostereotüüpe või õigustatakse soolist diskrimineerimist. Seetõttu **on soovitatav sarnaselt kaasava hariduse põhimõtetele tuua õpetajakoolituse õppekavades selgelt ja kohustuslikuna välja soolise võrdõiguslikkuse edendamise ja ebavõrdse kohtlemise vähendamise eesmärgi järgmine**, et nende teemade käsitlemine ja lõimimine õppetöösse ei sõltuks vaid õpetajakoolituse õppejõudude isiklikest hoiakutest ja teema tähtsustamisest.

Lisaks aitaks soolise võrdõiguslikkuse alase teadlikkuse tõstmisele tulevaste ja praeguste õpetajate seas kaasa nende **teemade lõimimine erinevatesse õpetajakoolituse tasemeõppe õppeainetesse ning ka eraldi soolise võrdõiguslikkuse teemaliste ainekursuste ning täienduskoolituste andmine**. Praegu sõltub soolise võrdõiguslikkuse ja soouuringute teemaliste kursuste pakkumine paljuski ülikoolide, nende teaduskondade ja õppekavade

koostajate teadlikkusest ja avatusest, aga ka õppejõudude valmisolekust vastavasisulisi kursuseid ette valmistada. Näiteks selgus 2016. aastal õppejõudude seas läbi viidud uuringust, et kuigi õppejõudude valmisolek teema käsitlemiseks on olemas, esineb ka nende seas palju eelarvamusi ja küsimusi soolise võrdõiguslikkuse teema osas. Seega oleks otstarbekas **töötada välja ülikooli õppejõududele suunatud täienduskoolitus soolise võrdõiguslikkuse teema lõimimisest õppeainetesse**. Õpetajakoolituse üliõpilastele ja üldhariduskoolides töötavatele õpetajatele on viimasel kümnel aastal antud soolise võrdõiguslikkuse teemat hariduses käsitlevaid õppeaineid ja täienduskoolitusi vaid mõned üksikud. Tallinna Ülikoolis on vastavat kursust tänaseni (kuid viimast aastat) võimalik valikainena võtta, Tartu Ülikoolis anti konkreetselt õpetajakoolituse üliõpilastele suunatud kursust viimati aastal 2018. Mõlemad ainekursused on põhjalikud ja heal tasemel. **Oluline oleks taas alustada antud ainekursuse andmist Tartu Ülikoolis ja jätkata kursuse andmisega Tallinna Ülikoolis**. Ka õpetajate täienduskoolituste seas praegu vastavat koolitust ei ole. 2015. aastal töötas Mõttekoda Praxis välja ja piloteeris täienduskoolituse tarbeks väga heal tasemel materjalid soolise võrdõiguslikkuse teema selgitamiseks ning stereotüüpide paremaks märkamiseks koolikeskkonnas, mida võiks ka tulevikus taaskasutada. Lisaks oleks vajalik välja töötada tegevõpetajatele koolitusi ka soopõhise vägivalla, ahistamise ja kiusamise teemadel.

Üheks võimaluseks soolise võrdõiguslikkuse teema fookusesse tõstmiseks oleks vastavasisulise **õppekava loomine** Tallinna ja/või Tartu Ülikoolis. See aitaks edendada soolise võrdõiguslikkuse käsitlemist ühiskonnas laiemalt, kuid muuhulgas ka haridusvaldkonnas, nt suurendada süsteemselt soolõimet õpetajahariduses, töötada välja vastavaid ainekursusi ja täienduskoolitusi.

Õppematerjale on soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise teemadel välja antud mitmeid. Viimasel kümnel aastal on viidud läbi palju erinevaid projekte ja arendustegevusi ning sageli on projektide väljundiks olnud erinevad õpetajatele suunatud käsiraamatud ja juhendmaterjalid. Samas torkab silma, et õppematerjalide teemad on killustatud, need asuvad erinevates kohtades ning puudub ühtne mugav käsiraamat soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise teemade selgitamiseks õpetajale ning nende teemade käsitlemiseks õppetöös. Seetõttu oleks **soovitav selline käsiraamat välja anda**.

Kokkuvõtvalt ei käsitleta vaatamata soolise võrdõiguslikkuse valdkonna edendamise kohustusele seda teemat Eesti õpetajahariduses süsteemselt ja jätkusuutlikult. Soolise võrdõiguslikkuse edendamist ei tooda välja õpetajate tasemeõppe ega täienduskoolituste õppekavades. Samuti on viimase kümne aasta jooksul välja töötatud õppeained, täienduskoolitused ja õppematerjalid olnud sageli projektipõhised ning sõltuvad õppejõudude või erinevate huvikaitseorganisatsioonide initsiatiivist ja võimekusest. See tähendab, et soolise võrdõiguslikkuse edendamisest huvitatud õppejõu töölt lahkumise ja huvikaitseorganisatsioonide ning ülikoolide rahastusvahendite puudumise korral teemat õpetajakoolituse üliõpilastele ja tegevõpetajatele ei õpetata. Selleks, et parandada praeguste ja tulevaste õpetajate teadlikkust ja hoiakuid soolisest võrdõiguslikkusest ja võrdsest kohtlemisest ning andmaks neile oskused teema käsitlemiseks koolis, on vajalik seada prioriteediks soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise teemad õpetajakoolituse õppekavades ning toetada vastavasisuliste õppeainete, täienduskoolituste ja õppematerjalide väljatöötamist ning (välja)andmist.

Lisa 1

TABEL 1. SOOLISE VÕRDÕIGUSLIKKUSE, VÕRDSE KOHTLEMISE JA SOOPÕHISE VÄGIVALLA TEEMADE KÄSITLEMINE ÕPETAJATE TASEMEÕPPE JA TÄIENDUSKOOLITUSTE ÕPPEKAVADE EESMÄRKIDES, ÕPIVÄLJUNDITES JA ÕPPEAINETES/KOOLITUSE TEEMADES

	Soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalda temaatikale otsene või kaudne viitamine eesmärkides	Soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalda temaatika otsene või kaudne viitamine õpiväljundites	Soolise võrdõiguslikkuse, võrdse kohtlemise ja soopõhise vägivalda temaatika otsene või kaudne viitamine õppeainetes / koolituse teemades
I Õpetajakoolituse tasemeõpe			
1. TLÜ alushariduse pedagoogi bakalaureuse taseme õppekava (kood 1541 EHISes), 2020/2021. ja 2021/2022. õa			
Õppekava üldkirjeldus	Puudub	Puudub	NA
Erialase didaktika moodul	Puudub	Oskab kavandada ja läbi viia õppekasvatustegevusi ning valida sobivat õppevara lapse arenguvajadustest ja individuaalsest eripärasest lähtuvalt.	Puudub
Valikainete moodul	Puudub	Oskab luua mitmekultuurilist mängu- ja õpikeskkonda	Erivajadustega laste kõne arendamise kursus (valikaine)
Haridus-psühholoogia ja eripedagoogika aluste moodul	Üheks eesmärgiks on saada ülevaade lapse arengust ja arengulistest erivajadustest ning luua eeldused lapse arengu efektiivseks toetamiseks koostöös perede ja erispetsialistidega	- On teadlik õppija füüsilise, kognitiivse, emotsionaalse ja sotsiaalse arengu alustest, õppimist mõjutavatest teguritest ning kultuurilistest eripäradest; - märkab õppijate toe vajadust ja nende individuaalseid õpivajadusi ning arvestab nendega õppe- ja kasvatustegevuste planeerimisel ning korraldamisel; - tunneb lapse arengu ja arenguliste erivajaduste hindamise võimalusi.	Aregulised erivajadused koolieelses eas (kohustuslik) Arengu- ja erivajaduste hindamine (kohustuslik) Erineva kultuuri- ja keeletaustaga õpilaste toetamine (kohustuslik)
2. TLÜ klassiõpetaja integreeritud õppe taseme õpetaja (õppekava kood EHISes 1514), 2020/2021. ja 2021/2022. õa			
Õppekava üldkirjeldus	Valmidus erinevate vajaduste ja isiksuseomadustega õpilaste arendamiseks	Omab teadmisi lapse arengust ja õppimisest, suudab neid teadmisi kasutada erinevate võimete ja isiksuseomadustega õpilaste toetamisel.	NA
Didaktika moodul	Toetada eneseanalüüsivõimet ja arendada oskusi tööks HEV lastega.	Oskab rakendada õpilasi motiveerivaid õpetamisviise ning kasutab õpetamisel avatud õpikeskkondi ning suudab toime tulla mitmekultuurilises õpikeskkonnas.	Erineva kultuuri- ja keeletaustaga õpilaste toetamine (kohustuslik)
Pedagoogilise praktika moodul	Puudub	Suudab toime tulla HEV õpilaste õpetamise ja õppimise juhtimisega.	NA
Moodul Üldkasvatulikud ja psühholoogiaalased ained	Puudub	Tunneb mitmekultuurilise õpikeskkonna eripära ning suudab selles toime tulla.	Hariduslike erivajadustega õppija (kohustuslik) Õpiraskustega õpilase toetamine (kohustuslik)
3. TLÜ mitme aine õpetaja magistri taseme õppekava (kood 1634 EHISes), 2020/2021. ja 2021/2022. õa			

Õppekava üldkirjeldus	Puudub	Puudub	NA
Moodul Üldkasvatusteadeuslikud ja psühholoogia-ained	Puudub	Puudub	Aine- ja keeleõppe lõimimine mitmekultuurilises õpikeskkonnas (valikaine) Õpiraskustega õpilase toetamine (valikaine) Hariduslike erivajadustega õppija (valikaine)
Praktika moodul	Puudub	Kasutab õppe- ja kasvatustsükli planeerimisel, läbiviimisel ja hindamisel pedagoogilis-psühholoogiliselt ja ainealaselts õiget ning õppija eripärale ja eale vastavaid teadmisi, sõnavara ja meetodeid	NA
4. TÜ Humanitaar- ja sotsiaalainete õpetamine põhikoolis bakalaureuse taseme õppekava (kood 2400 EHISes) 2020/21. õa			
Õppekava üldkirjeldus	Puudub	Puudub	NA
Moodul Õppimise ja õpetamise alused	Puudub	Teab õpilase arengu seaduspärasusi ja eripärasid ning omab valmidust märgata õppijate erinevusi ja erivajadusi (nt õpistiilid, andekus jm)	Kaasav haridus (kohustuslik)
Humanitaar- ja sotsiaalained	Puudub	Oskab hinnata mitmekultuurilise õpikogukonna väärtusi ja kavandada õppeprotsessi mitmekesisuses õpirühmas;	Mitmekesisus hariduses (kohustuslik)
Sotsiaalpedagoogika valikmoodul	Puudub	Puudub	Õpilaste individuaalsed iseärasused (ainet võtavad vaid sotsiaalpedagoogika suunale keskenduvad üliõpilased)
Valikmoodul Humanitaar- ja sotsiaalained	Puudub	Puudub	Hariduslike erivajadustega laste abistamine (valikaine)
5. TÜ Õpetajahariduse magistritaseme õppekava (kood 162717 EHISes), 2020/2021. õa			
Õppekava üldkirjeldus	Puudub	Oskab algatusvõimet ning meeskonnatöö- ja juhtimisoskusi üles näidates kujundada turvalist õpikeskkonda, kavandada ja juhtida õppeprotsessi arvestades õppija vajaduste ja individuaalsete eripäradega ning muutuvate haridusvajadustega, toetada õppijate õpimotivatsiooni ning hinnata nende arengut	NA
Õpetajakoolituse kutseõpingute alusmoodul	Puudub	Oskab tõendus põhised kavandada ja läbi viia õpet, õppeasutuse arengut ja hindamist, pidades silmas kaasaegse õpikeskkonna võimalusi, õigusruumi, klassi juhatamist, turvalisust ning hariduslike erivajadusi	Kaasav haridus (kohustuslik)

Praktika-moodul	Puudub	Oskab kavandada õpet süsteemselt, tõenduspõhiselt ja loovalt, rakendades praktikas erinevaid õppimise ja õpetamise teooriaid ja arvestades iga õppija eripära; oskab kavandada, läbi viia, reflekteerida ja hinnata oma õppe- ja kasvatustöö alaseid tegevusi, pidades silmas kaasaegse õpikeskkonna võimalusi, õigusruumi, klassi juhatamist, turvalisust ning hariduslikke erivajadusi.	NA
II Täienduskoolitused tegevõpetajatele			
6. Vaimne tervis ja turvalisus koolikeskkonnas. Õpetajate täienduskoolitus Tallinna Ülikoolis 2021/2022. õa			
Täienduskoolituse õppekava kirjeldus	Kujundada teadmised õpilaste vaimse tervise probleemide märkamiseks koolis, oskused nendega toimetulekuks ning esmaseks sekkumiseks koolikeskkonnas, et toetada õpilaste terviklikku arengut just tema vajadustest lähtuvalt	Puudub	Puudub
7. Võimestav kommunikatsioon õpetaja heaolu suurendamiseks. Õpetajate täienduskoolitus Tallinna Ülikoolis 2020/2021. õa			
Täienduskoolituse õppekava kirjeldus	Puudub	Kursuse läbinu märkab, toetab ja tegutseb kaasava hariduse ideest ja põhimõttest lähtuvalt	Puudub
8. Ettevõtlus- ja karjääriõppe koolitusprogramm (baastase). Õpetajate täienduskoolitus Harnos 2021/2022. õa			
Täienduskoolituse õppekava kirjeldus	Puudub	Puudub	Puudub
9. Haja- ja distantsõppe võlu ja valu. Õpetajate täienduskoolitus Tartu Ülikoolis 2021/2022. õa			
Täienduskoolituse õppekava kirjeldus	Puudub	Kursuse läbinu on kavandanud haja- või distantsõppes tunni arvestades õpilaste eripäradega rühmas (diferentseerinud või individualiseerinud õppesisu)	Õpilaste eneseregulatsiooni- oskused ja eripärad haja- ja distantsõppes
10. Lapse loovuse toetamine lasteaias. Koolieelsete lasteasutuste õpetajate täienduskoolitus Tartu Ülikoolis 2021/2022. õa			
Täienduskoolituse õppekava kirjeldus	Puudub	Puudub	Puudub